

Δραματική Ποίηση
Ευριπίδη *Ελένη*

Μετάφραση: Τάσος Ρούσσος

Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Τόμος 3ος

**Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 /
Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:**

**«Αναμόρφωση των προγραμμάτων
σπουδών και συγγραφή νέων
εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος

Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ

Πρόεδρος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων

**βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού
εκπαιδευτικού υλικού με βάση το**

ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου

Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης

Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Αναπληρωτής Επιστημ. Υπεύθ. Έργου

Γεώργιος Κ. Παληός

Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου

Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγ. Ινστιτ.

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από

το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και

25% από εθνικούς πόρους.

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Νικόλαος Δεσύπρης, Φιλολόγος
Εκπ/κός Β/θμιας Εκπαίδευσης
Δημήτρης Παπαγεωργάκης,
Φιλολόγος *Εκπ/κός Β/θμιας Εκπ.*
Χρήστος Ράμμος, Φιλολόγος
Εκπ/κός Β/θμιας Εκπ.
Κωνσταντίνα Τσενέ, Φιλολόγος
Εκπ/κός Β/θμιας Εκπ.

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Κυριακή Γουδέλη, *Επ. Καθηγ.*
του Παν/μίου Πατρών
Αιμιλία Βλαχογιάννη, *Σχολ. Σύμβ.*
Αλεξάνδρα Μυλωνά, Φιλολόγος,
Εκπ/κός Β/θμιας Εκπ/σης

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Δέσποινα Μπαλιάμη, Φιλολόγος

Στη συγγραφή του α' μέρους (1/3)
έλαβε μέρος και ο Βασ. Τσάφος,
Πάρεδρος ε.θ. του Παιδ. Ινστιτούτου

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ
ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

Χριστίνα Αργυροπούλου

Σύμβουλος Π.Ι.

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ

**Χρυσούλα Βέικου, Σύμβουλος
του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου**

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

**Θεατρική μάσκα (αφίσα του Εθνικού
Θεάτρου, Επιδαύρια 1982)**

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ
ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ

Ομάδα Εργασίας
Αποφ. 16158/6-11-06 και
75142/Γ6/11-7-07 ΥΠΕΠΘ

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**Νικόλαος Δεσύπρης
Δημήτριος Παπαγεωργάκης
Χρήστος Ράμμος
Κωνσταντίνα Τσενέ**

**ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ
ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ**

**Δραματική Ποίηση
Ευριπίδη *Ελένη***

Μετάφραση: Τάσος Ρούσσο

Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Τόμος 3ος

Β΄ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ

στ.841-941

**«Οὐδείς ποτ' ηὐτύχησεν
ἔκδικος γεγώς, ἐν τῷ δικαίῳ
δ' ἐλπίδες σωτηρίας»**

3η ΣΚΗΝΗ (στ. 841-941)

ΤΑ ΠΑΛΙΑ ΠΑΘΗ ΤΟΥ ΜΕΝΕΛΑΟΥ ΚΑΙ Ο ΝΕΟΣ ΚΙΝΔΥΝΟΣ

- Σε ποια μέρη και πόσα χρόνια περιπλανήθηκε ο Μενέλαος;**
- Ποιος νέος κίνδυνος τον απειλεί;**
- Πώς αντιμετώπισε η Ελένη μέχρι τώρα τις επιθυμίες του Θεοκλύμενου;**

**ΕΛΕ. Ως τώρα πάνε όλα καλά·
απ' την Τροία,
δύστυχε¹, και να μάθω**

πώς εσώθης,
κανένα κέρδος· όμως λαχταρούμε
ν' ακούσουμε τα πάθη
των δικών μας.

845 ΜΕΝ. Με ρώτησες πολλά
μ' ένα σου λόγο.²

Τι να σου πω για τους χαμούς
στο Αιγαίο,
κατάνακρα στην Εύβοια

τις πανούργες
φωτιές του Ναύπλιου³,

τα γυρίσματά μου
στην Κρήτη, στη Λιβύη

και στου Περσέα
850 τον ψηλό κάβο;⁴

Δε θα σε χορταίνουν
τα λόγια μου κι εγώ

θα τυραννιόμουν
τα πάθη τα παλιά ιστορώντας· έτσι
διπλά θα μας βασάνιζε κι η θλίψη.

ΕΛΕ. Καλύτερα μου απάντησες

παρ' όσο

855 σ' ερώτησα. Μονάχα

ετούτο πες μου

κι άφησε τ' άλλα· πόσα χρόνια τάχα
παράδερνες στης θάλασσας

το κύμα;⁵

Χρόνους εφτά

με τα καράβια· πρώτα
δέκα χρονιές πολέμαγα στην Τροία.

860 Πόσος καιρός! Φτωχέ,

εκεί πέρα εσώθης

κι ήρθες εδώ

για να σε θανατώσουν.⁶

MEN. Τι 'πες; Τι λες, γυναίκα,

μ' αφανίζεις.

ΕΛΕ. Βιάσου και φύγε γρήγορα

απ' τη χώρα.

Θα σε σκοτώσει αυτός

που ζει σ' ετούτο.

865 **MEN.** Και τι έκαμα

για τέτοια μαύρη τύχη;

ΕΛΕ. Ἦρθες κι ανέλπιστα
το γάμο μου εμποδίζεις.

ΜΕΝ. Θέλει κανείς
το ταίρι μου δικό του;

ΕΛΕ. Με πρόσβαλε, μα υπόμεινα
και τούτο.⁷

ΜΕΝ. Ἄρχοντας δυνατός
ή ο βασιλέας;⁸

870 **ΕΛΕ.** Του τόπου αφέντης,
τέκνο του Πρωτέα.

ΜΕΝ. Τα λόγια της γριάς
αυτό εννοούσαν.

ΕΛΕ. Σε ποιαν εξώπορτα
βαρβάρου εστάθης;

ΜΕΝ. Σ' αυτήν· σα να 'μouνα
φτωχός με διώξαν.

ΕΛΕ. Αχ! δυστυχία, ζητιάνεψες
στ' αλήθεια;

ΣΧΟΛΙΑ

1. Η Ελένη σκέφτεται μάλλον την τύχη που περιμένει το Μενέλαο στην Αίγυπτο, γι' αυτό και τον αποκαλεί *δύστυχο*.

2. Στην τυπική σκηνή της αναγνώρισης οι ήρωες εξιστορούν τα πάθη τους. Τώρα είναι η σειρά του Μενέλαου να εξιστορήσει τα δικά του πάθη. Όμως πρέπει για δραματικούς λόγους να μην προβεί σε λεπτομερή παρουσίαση των περιπετειών του, διότι: α) θα επιβραδυνθεί χωρίς λόγο η εξέλιξη του δράματος και β) το κοινό δεν πρόκειται να πληροφορηθεί τίποτε περισσότερο από όσα ήδη ξέρει από το στίχο 437 κ.εξ.

3. Ο Ναύπλιος, όταν έμαθε ότι οι Έλληνες επέστρεφαν στην πατρίδα τους μετά την άλωση της Τροίας,

για να τους εκδικηθεί, που είχαν εκτελέσει ως προδότη το γιο του, Παλαμήδη, άναβε φωτιές σε απόκρημνες ακτές της Εύβοιας· οι Έλληνες βλέποντάς τες πίστευαν ότι είχαν μπροστά τους λιμάνια, με αποτέλεσμα τα καράβια τους να τσακίζονται στα βράχια.

4. Ο κάβος του Περσέα (εκεί όπου ο μυθικός ήρωας σκότωσε το θαλάσσιο κήτος και απελευθέρωσε την Ανδρομέδα) τοποθετείται στη δυτική άκρη του Δέλτα του Νείλου.

5. Η Ελένη θα μπορούσε να υπολογίσει μόνη της το χρόνο με βάση όσα της είπε ο Τεύκρος. Ωστόσο συνεχίζει να ρωτάει, ώστε με τη βοήθεια της απάντησης να κλιμακωθούν τα συναισθήματα στους στίχους 860-861.

6. Η αποκάλυψη του επικείμενου κινδύνου μοιάζει με κραυγή

αγωνίας και τους επαναφέρει στην πραγματικότητα, ύστερα από την αυθόρμητη έκφραση των συναισθημάτων τους.

7. Η έκφραση αυτή διατηρεί κάποια αμφισημία, καθώς ο Μενέλαος δεν μπορεί να καταλάβει το μέγεθος της «προσβολής» (βλ. και στ. 877).

8. Με το στίχο αυτόν ο Μενέλαος ίσως αναρωτιέται για τη δύναμη του αντιπάλου.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

*Η χαρά της αναγνώρισης πέρασε.
Το συναισθηματικό κλίμα της
σκηνής αλλάζει.*

■ Ας συζητήσουμε για τις εκφράσεις των προσώπων, όπως απεικονίζονται στην παρακάτω φωτογραφία.

- Δηλώνουν αυτή την αλλαγή;

- Πώς φαντάζεσαι τον τόνο της φωνής τους;

*Μακέτα σκηνικού
Μενέλαος – Ελένη
(Λ. Βογιατζής –
Κ. Καραμπέτη, Θέατρο
του Νότου, 1996,
σκην. Γ. Χουβαρδάς)*

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

■ Μετά την αναγνώριση και το ξέσπασμα χαράς, παρακολουθούμε την προσπάθεια των ηρώων να ξανακερδίσουν το χαμένο χρόνο. Η Ελένη αναφέρθηκε στην προηγούμενη σκηνή στο παρελθόν της. Τώρα είναι η σειρά του Μενέλαου.

- Ας εντοπίσουμε τους στίχους, στους οποίους ο Μενέλαος αναφέρεται στο δικό του παρελθόν,

και ας σημειώσουμε την πορεία του στον παρακάτω χάρτη της Ανατολικής Μεσογείου.

- **Ας εξετάσουμε κατά πόσο η απροθυμία του να αναφερθεί εκτενώς σ' αυτό είναι ψυχολογικά δικαιολογημένη.**

- **Για σκέψου... ξανακερδίζεται ο χαμένος χρόνος;**

■ **Η αναγνώριση ολοκληρώθηκε. Αν το θέμα της τραγωδίας ήταν η επανεύρεση Ελένης και Μενέλαου, το έργο θα μπορούσε να τελειώσει εδώ. Βρισκόμαστε όμως στη μέση.**

- **Ποιος νέος κύκλος ανοίγει; Πώς γίνεται αυτή η μετάβαση;**

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 1

ΟΙ ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΕΝΕΛΑΟΥ

Γιατί με βάσανα πολλά στις ξε-
νητειές γυρνώντας, / ήρθα σε
χρόνια οχτώ κλειστά [...] / Κύπρο,
Φοινίκη κι Αίγυπτο γυρνούσα κι
Αιθιοπούς...

Όμηρος, *Οδύσσεια* δ, στ. 81-85
(μτφρ. Ζ. Σίδερης)
(Από το *Ομήρου Οδύσσεια*,
Α΄ Γυμνασίου, ΟΕΔΒ, 1999)

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΣΩΤΗΡΙΑΣ

- ▶ *Τι προτείνει η Ελένη στο Μενέλαο;*
- ▶ *Ποια είναι η προϋπόθεση για τη σωτηρία τους;*
- ▶ *Τι αποφασίζουν να κάνουν οι ήρωες σε περίπτωση αποτυχίας;*

875 ΜΕΝ. Ναι· δηλαδή
δεν ήταν κιόλας έτσι.⁹

ΕΛΕ. Τότε και για το γάμο μου
έχεις μάθει.

ΜΕΝ. Ναι, μα αν τον απόφυγες
δεν ξέρω.¹⁰

ΕΛΕ. Ανέγγιχτη φυλάγω
την τιμή μου.

ΜΕΝ. Καλά όσα λες, μα πώς
να σε πιστέψω;

880 ΕΛΕ. Βλέπεις εδώ

που κάθομαι στο μνήμα;
ΜΕΝ. Κάτι στρωσίδια, δόλια,

τι τα θέλεις;

ΕΛΕ. Το γάμο να ξεφύγω,

ικέτισσα ήρθα.

ΜΕΝ. Βωμό δε βρήκες

ή έτσι συνηθίζουν;¹¹

ΕΛΕ. Σαν το ναό θεού

μ' έχει φυλάξει.

885 ΜΕΝ. Και δεν μπορώ

στη Σπάρτη να σε πάω;

ΕΛΕ. Σπαθί σε περιμένει

αντί για μένα.

ΜΕΝ. Μα τότες είμαι

ο πιο δυστυχισμένος.

ΕΛΕ. Μην ντρέπεσαι και φύγε

από τη χώρα.¹²

ΜΕΝ. Για σε πήρα την Τροία,

να σ' αφήσω;

890 ΕΛΕ. Καλύτερα παρά

να σε σκοτώσουν.

MEN. Άναντρα λόγια,
ανάξια της Τρωάδας.

ΕΛΕ. Το βασιλιά, κι ας θες,
δε θα τον σφάξεις.¹³

MEN. Τι, δεν πληγώνει ξίφος
το κορμί του;

ΕΛΕ. Το αδύνατο αν ζητάς,
σοφός δεν είσαι.

895 **MEN.** Έτσι βουβός
θα κάτσω να με δέσουν;

ΕΛΕ. Με δόλο ξεπερνάς
τη δυσκολία.

MEN. Κάλλιο ας χαθώ χτυπώντας
τους εχθρούς μου.

ΕΛΕ. Μονάχα μια η ελπίδα
να σωθούμε.

MEN. Χρυσάφι τάχα, τόλμη
ή παρακάλια;¹⁴

900 **ΕΛΕ.** Φτάνει μη μάθει
ο βασιλιάς πως ήρθες.

MEN. Ποιος θα το πει;¹⁵

Κι ούτε θα με γνωρίσει.
ΕΛΕ. Κάποιος δικός του ισόθεος
τον συντρέχει.

ΜΕΝ. Μια μαντική φωνή μες
στο παλάτι;¹⁶

ΕΛΕ. Όχι" μονάχα η αδελφή του
η Θεονόη.

905 ΜΕΝ. Όνομα για
προφήτισσα¹⁷ λέγε, τι κάνει;

ΕΛΕ. Ξέρει τα πάντα,
θα σε μαρτυρήσει.

ΜΕΝ. Τότε θα με σκοτώσουν,
δεν ξεφεύγω.

ΕΛΕ. Στις ικεσίες μας
μπορεί να στέρξει-

ΣΧΟΛΙΑ

9. Ο Μενέλαος εννοεί ότι και, όταν ακόμα ζητούσε βοήθεια, διατηρούσε την αξιοπρέπεια του.

10. Ο Μενέλαος εκφράζει ξανά την αμφιβολία του για τη συζυγική

πίστη της Ελένης. Στη συνέχεια (στ. 878), η Ελένη δηλώνει με τρόπο που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση την πίστη της, αλλά ο Μενέλαος (στ. 879) θέλει μια απόδειξη γι' αυτό. Εδώ περιγράφεται με ρεαλιστικό τρόπο μια συμπεριφορά.

11. Στην αρχαία Ελλάδα άσυλο εξασφάλιζαν οι ναοί και οι βωμοί των θεών, όχι όμως τα ηρώα (ναοί και τάφοι ηρώων). Επομένως η απορία του Μενέλαου είναι δικαιολογημένη.

12. Τα λόγια αυτά είναι χαρακτηριστικά του ήθους της Ελένης. Από το σημείο αυτό αρχίζει ένας αγώνας γενναιοδωρίας ανάμεσα στους δύο συζύγους: η Ελένη είναι έτοιμη να θυσιάσει, για να σώσει τον άντρα της, ο Μενέλαος είναι αποφασισμένος να αντιμετωπίσει τον κίνδυνο,

για να την πάρει μαζί του.

13. Η Ελένη αντιλαμβάνεται ότι ο Μενέλαος σκοπεύει να αντισταθεί και να στραφεί εναντίον του Θεοκλύμενου, ότι σκέφτεται δηλ. μια βίαιη λύση.

14. Χρυσάφι = δωροδοκία, παρακάλια = ρητορικά επιχειρήματα και ικεσίες.

15. Η ερώτηση είναι ρητορική, καθώς δεν περιμένουμε απάντηση. Εδώ ισοδυναμεί με άρνηση (= κανένας δε θα αποκαλύψει την ταυτότητά μου). Ο Μενέλαος δεν αποκάλυψε στη Γερόντισσα την ταυτότητά του.

16. Ο Μενέλαος φαντάζεται ότι μέσα στο παλάτι ακούγονται φωνές προφητικές, που προειδοποιούν το Θεοκλύμενο.

17. Αναφορά στην ετυμολογία του ονόματος (Θεονόη < Θεός + νοῦς).

■ Οι θεατές παρακολουθούν τη στιχομυθία Ελένης-Μενέλαου, σε ένα σκηνικό που δεν έχει αλλάξει από την αρχή του έργου. Το κείμενο όμως προσθέτει μια νέα ένδειξη, που μπορεί να αξιοποιηθεί σκηνογραφικά.

● Ας την εντοπίσουμε στο κείμενο.

■ Στις φωτογραφίες που ακολουθούν εικονίζονται βασικοί ήρωες από άλλες τραγωδίες. Θα μπορούσαν να είναι οι ήρωές μας στη σκηνή που μελετάμε; Γιατί;

*Ηλέκτρα – Ορέστης
(Α. Βαλάκου – Π. Φυσσούν,
Σοφοκλής, Ηλέκτρα, Εθνικό
θέατρο, 1972, σκην.
Σ. Ευαγγελάτος)*

■ Για μία ακόμα φορά η Ελένη και ο Μενέλαος, αντιμέτωποι με καταστάσεις που τους ξαφνιάζουν, βιώνουν έντονα συναισθήματα.

● Ας παρακολουθήσουμε τις συναισθηματικές τους διακυμάνσεις και ας συσχετίσουμε την ψυχική τους κατάσταση με τη χρήση στιχομυθίας.

■ Η Ελένη και ο Μενέλαος, έρμια της τύχης και του δόλου των θεών, είχαν τα χαρακτηριστικά του τραγικού ήρωα.

● Τώρα, με το ανέλπιστο αντάμωμά τους ύστερα από τον πολύχρονο χωρισμό, εξακολουθούν να έχουν τα χαρακτηριστικά αυτά;

Ορέστης – Ιφιγένεια
(Κ. Κωνσταντόπουλος
– Λ. Κονιόρδου,
Ευριπίδης, Ιφιγένεια
εν Ταύροις,
Θεσσαλικό θέατρο,
1990, σκην. Κ. Τσιάνος)

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 2

«ΑΧ ΠΟΥ ΘΑ ΒΡΟΥΜΕ ΣΩΤΗΡΙΑ;»
[Όταν ο Ορέστης προσπαθεί να
βρει τρόπο να ξεφύγει μαζί με την
αδελφή του, Ιφιγένεια, από τη
βαρβαρική χώρα των Ταύρων,
η Ιφιγένεια δίνει τη λύση.]

ΟΡΕ. Το βασιλιά αν σκοτώναμε;
Μπορούμε;
ΙΦΙ. Τον ντόπιο, εμείς,
ξενοφερμένοι; Φρίκη.

**ΟΡΕ. Πρέπει να το τολμήσουμε,
αν μας σώζει.**

**ΙΦΙ. Το θάρρος σου μ' αρέσει·
αδύνατο όμως.**

**ΟΡΕ. Μες στο ναό αν με κρύψεις;
Πώς το κρίνεις;**

**ΙΦΙ. Λες, λυτρωμό να βρούμε
στο σκοτάδι;**

**ΟΡΕ. Νύχτα ζητά η κλεψιά,
και φως η αλήθεια.**

**ΙΦΙ. Είναι φύλακες μέσα·
θα μας νιώσουν.**

**ΟΡΕ. Χαμένοι! Αχ πού
θα βρούμε σωτηρία;**

**ΙΦΙ. Θαρρώ πως βρήκα
ένα καινούριο σχέδιο.**

**ΟΡΕ. Σαν τι; Κι εμένα πες το,
να το ξέρω.**

**ΙΦΙ. Τα πάθια σου για τέχνασμα
θα πάρω.**

**ΟΡΕ. Στα τέτοια φοβερές
Είν' οι γυναίκες.**

ΕΛΕ. Πεθαίνεις· κι εγώ νύφη
με το ζόρι.

ΜΕΝ. Τάχατες απ' τη βία
θα με προδώσεις;¹⁸

ΕΛΕ. Όρκο μεγάλο ορκίστηκα,
αν εσένα...

ΜΕΝ. Τι λες; Θα σκοτωθείς;
Δεν παίρνεις άλλον;

920 ΕΛΕ. Με το ίδιο ξίφος δίπλα
σου θα πέσω.

ΜΕΝ. Πιάσ' το δεξί μου χέρι¹⁹
κι έλα, ορκίσου.

ΕΛΕ. Άμα χαθείς εσύ
κι εγώ πεθαίνω.

ΜΕΝ. Κι εγώ τελειώνω τη ζωή,
αν σε χάσω.²⁰

ΕΛΕ. Πώς θα πεθάνουμε
όμως δοξασμένα;

925 ΜΕΝ. Απάνω εδώ στον τάφο
θα σε σφάξω
κι ύστερα θα σφαχτώ κι εγώ.²¹

Μα πρώτα
θα πολεμήσω όσο μπορώ για σένα.
Ας έρθει όποιος τολμά²²

δε θα ντροπιάσω
τη δόξα μου στην Τροία,

να μου λένε,

930 σαν πάω στην Ελλάδα,

πως για μένα
τον Αχιλλέα της έχασεν η Θέτη,
το γιο του ο Νέστορας²³

κι είδα τον Αία

τον Τελαμώνιο

να σκοτώνεται, όμως
για χάρη της γυναίκας μου δεν έχω

935 το θάρρος να πεθάνω;²⁴

Βέβαια το'χω·

αν οι θεοί σοφοί λογιούνται, τότε
τον ψυχωμένον άντρα

που αφανίσαν

οι εχθροί του, σε αψηλό

τον θάβουν τάφο,

μα τους δειλούς στους άγριους
ρίχνουν βράχους.²⁵

940 ΧΟΡ. Δώστε, θεοί, στο γένος
του Ταντάλου
την ευτυχία, τα βάσανα
ας γλιτώσει.²⁶

ΣΧΟΛΙΑ

18. Πάλι δύσπιστος ο Μενέλαος φοβάται ότι η Ελένη θα τον προδώσει. Πιο πολύ από την ιδέα του θανάτου ο Μενέλαος απεχθάνεται την ιδέα ότι η Ελένη μπορεί να παντρευτεί κάποιον άλλο.

19. Οι αρχαίοι συνήθιζαν να ορκίζονται πιάνοντας ο ένας το δεξί χέρι του άλλου. Με αυτό τον τρόπο θα επικυρωθεί το περιεχόμενο του όρκου και θα τηρηθούν οι συμφωνίες ανάμεσά τους.

20. Ο αμοιβαίος όρκος αποτελεί την κορύφωση της αφοσίωσης ανάμεσα στο Μενέλαο και την Ελένη.

21. Με την αιματηρή αυτή πράξη βεβηλώνεται ο τάφος κι έτσι οι ήρωες διαμαρτύρονται για την παραβίαση του δικαίου.

22. Ο Μενέλαος λέγοντας αυτά ενδεχομένως τραβά και το ξίφος του.

23. Πρόκειται για τον Αντίλοχο, ο οποίος σύμφωνα με την επική παράδοση θυσιάστηκε, για να σώσει τον πατέρα του Νέστορα.

24. Η αντίθεση που κρύβεται στα λόγια του Μενέλαου είναι: *άλλοι πεθάνανε ή χάσανε τους συγγενείς τους για χάρη της γυναίκας μου κι εγώ δε θα έχω το θάρρος να πεθάνω γι' αυτήν;*

25. Σύμφωνα με τους αθηναϊκούς νόμους απαγορευόταν η ταφή των προδοτών («δειλών») μέσα στα όρια της χώρας τους.

26. Η Κορυφαία κλείνει τυπικά τη σκηνή αυτή απαντώντας στα λόγια του Μενέλαου, τα οποία παραπέμπουν σε βίαιες εικόνες και σε θανάτους, με μια ευχή στους θεούς.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

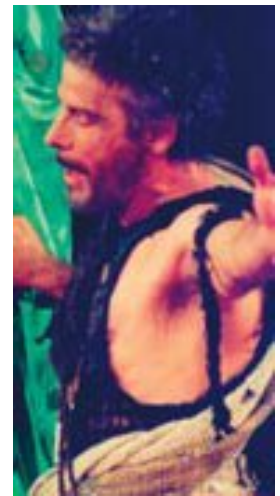
■ **Στις παρακάτω φωτογραφίες εικονίζεται ο Μενέλαος σε διαφορετικές σκηνές του έργου: στη σκηνή με τη Γερόντισσα και στη σκηνή που μελετάμε.**

● **Σε ποια σκηνή αντιστοιχεί καθεμιά; Πώς το καταλαβαίνεις;**

**Μενέλαος (Β. Κανάκης,
Εθνικό Θέατρο, 1977,
σκην. Α. Σολομός)**

**Μενέλαος
(Κ. Αθανασόπουλος
Αμφιθέατρο, 1999,
σκην. Σ. Ευαγγελάτος)**

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

■ Ο ρακένδυτος Μενέλαος, που λίγο πριν κρυβόταν ίσως πίσω από το μνήμα, τώρα ορκίζεται πάνω στο μνήμα ότι θα αγωνιστεί μέχρι θανάτου. Ο όρκος ηρώων θεωρείται συνηθισμένο μοτίβο των λογοτεχνικών έργων με ρομαντικό

χαρακτήρα. Άλλα τέτοια στοιχεία είναι ο χωρισμός αγαπημένων προσώπων, η επανεύρεση, η συζυγική πίστη, η φυγή.

- **Ποια από αυτά έχουμε συναντήσει στην Ελένη;**

- **Ας σταθούμε ειδικά στον όρκο των ηρώων μας.**

- **Ποια συναισθήματα σου προκαλεί;**

- **Ορκιζόμαστε σήμερα; Σε ποιες περιπτώσεις;**

- **Η σκέψη και η δράση του Μενέλαου και της Ελένης φαίνεται να καθορίζονται στο σημείο αυτό από το αίσθημα τιμής, σύμφωνα και με τον ηρωικό κώδικα της εποχής, στην οποία διαδραματίζεται η ιστορία μας.**

- **Ας εντοπίσουμε τα σημεία στα οποία εκφράζεται η έγνοια για**

την τιμή τους.

- Πιστεύεις ότι η δράση των ηρώων μας ρυθμιζόταν από την αρχή του έργου με βάση αυτό τον κώδικα;
- Πώς εννοείς εσύ την τιμή και την αξιοπρέπεια;

Θ. Τσόκος,
Όρκος των Φιλικών

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 3

**ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ
(ΑΡΘΡΟ 59 ΠΑΡ. 61)**

**Οι βουλευτές πριν αναλάβουν τα καθήκοντά τους δίνουν στο Βουλευτήριο και σε δημόσια συνεδρίαση τον ακόλουθο όρκο:
«Ορκίζομαι στο όνομα της Αγίας**

**και Ομοούσιας και αδιαίρετης
Τριάδας να είμαι πιστός στην
Πατρίδα και το δημοκρατικό
πολίτευμα, να υπακούω στο
Σύνταγμα και τους νόμους και να
εκπληρώνω ευσυνείδητα τα
καθήκοντά μου».**

***Σύνταγμα της Ελλάδας,
Βουλή των Ελλήνων***

ΟΡΚΟΣ: Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΠΟΨΗ

**Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ὁμῶσαι
ὅλως.**

Κατὰ Ματθαῖον, κεφ. Ε΄ 34

Β΄ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ

στ.942-1139

**«Οὐδείς ποτ' ηὐτύχησεν
ἔκδικος γεγώς, ἐν τῷ δικαίῳ
δ' ἐλπίδες σωτηρίας»**

4η ΣΚΗΝΗ (στ. 942-1139)

Η ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΗΣ ΘΕΟΝΟΗΣ

- ▶ ***Πώς προαναγγέλλεται η είσοδος της Θεονόης;***
- ▶ ***Πώς αντιδρά η Ελένη;***
- ▶ ***Πώς εμφανίζεται η Θεονόη;***
- ▶ ***Τι αποκαλύπτει στο Μενέλαο;***
- ▶ ***Ποιο είναι το δίλημμα της;***
- ▶ ***Τι αποφασίζει αρχικά η Θεονόη;***

ΕΛΕΝΗ Ω! συμφορά μου·
δυστυχία με ζώνει.

Μενέλαε, χαθήκαμε· απ' το σπίτι
βγαίνει όπου να' ναι

η μάντισσα Θεονόη.¹

945 βροντάει απ' τις αμπάρες
το παλάτι.

Φύγε· γιατί να φύγεις, αφού ξέρει,
έτσι κι αλλιώς, πως είσαι
εδώ φτασμένος;

Η δόλια πάω χαμένη.

Από την Τροία

950 σώθηκες κι από βαρβάρους,
για να 'ρθεις
να πέσεις πάλι σε σπαθιά
βαρβάρων;

ΘΕΟΝΟΗ Πήγαινε μπρος εσύ
να μου φωτίζεις
και κατά την πρεπούμενη συνήθεια
μες στον αιθέρα ανέμιζε το θειάφι,
για να 'ρθουν τ' ουρανού
πνοές καθάρεις·

955 με τη φωτιά καθάρισε
το δρόμο,
ανόσιο αν τον μόλυνε ποδάρι,
και το δαυλό μπροστά μου
δώθε κείθε
κούνησε να περάσω.²

Έτσι τιμώντας
τους θεούς, όπως ορίζω, πάλι μέσα
960 την ιερή να πάτε φλόγα. Ελένη,
τι λες για τα μαντέματά μου; Να τος
ο άντρας σου ο Μενέλαος, έχει χάσει
το είδωλό σου κι όλα τα καράβια.

Ξέφυγες συμφορές, δυστυχισμένε,
965 κι ήρθες χωρίς να ξέρεις
αν θα μείνεις
ή θα γυρίσεις πίσω στην πατρίδα·
υπάρχει αμάχη στους θεούς
για σένα,³

θα συναχτούν τη μέρα αυτή κι ο Δίας
θα λάβει την απόφασή του. Η Ήρα,

970

που πρώτα σε κατέτρεχε,

σε στέργει⁴

τώρα και θέλει να γυρίσεις πάλι
στον τόπο σου μ' αυτήν

κι όλη η Ελλάδα

να μάθει πως του Πάρη

ο γάμος, δώρο

της Αφροδίτης, ήταν ένα ψέμα·

975

η Κύπριδα γυρεύει

να εμποδίσει

το γυρισμό σου, για να μη φανεί έτσι

πως με το μάταιο γάμο της Ελένης

της ομορφιάς επήρε το βραβείο.

Η τύχη σου όμως κρέμεται

από μένα·⁵

980

στον αδελφό μου

άμα σε φανερώσω,

χάθηκες, που το θέλει

κι η Αφροδίτη,

κι αν πάω με την Ήρα, θα σε σώσω

σωπαίνοντας παρά
την προσταγή του,
να του το πω στη χώρα
όταν θα φτάσεις.

985 Για να σιγουρευτώ κι εγώ,
ποιος τάχα
θα τρέξει να του πει
τον ερχομό του;⁶

ΣΧΟΛΙΑ

1. Σύμφωνα με μια σύμβαση της τραγωδίας, η άφιξη των νέων προσώπων αναγγέλλεται συνήθως από τον/την Κορυφαία ή από κάποιο πρόσωπο. Ο Ευριπίδης εδώ αξιοποιεί τη θεατρική σύμβαση, δημιουργώντας παράλληλα μια δραματική κατάσταση: η Ελένη ακούει τις θύρες να ανοίγουν και χάνει το θάρρος της.

2. Η Θεονόη συνοδεύεται από δύο τουλάχιστον θεραπαινίδες· η μια κρατά ένα θυμιατήρι, από όπου αναδύεται καπνός από θειάφι, προκειμένου να καθάρει τον αέρα, ενώ η άλλη κρατά πυρσό αναμμένο, με τον οποίο καθαίρει το έδαφος, από όπου θα περάσει η μάντισσα.

3. Η Θεονόη έχει τόσο μεγάλη προφητική δύναμη, ώστε να γνωρίζει ακόμα και τις ενδόμυχες σκέψεις και επιθυμίες των θεών.

4. Η Ήρα αδιαφορεί για το Μενέλαο· αυτό που την ενδιαφέρει στην ουσία είναι να εκδικηθεί την Αφροδίτη.

5. Με αυτήν τη φράση η Θεονόη δε θέλει να βάλει τον εαυτό της πάνω από την Ήρα και την Αφροδίτη, αλλά μόνο να τονίσει ότι καλείται η ίδια να πάρει μια απόφαση.

6. Η ερώτηση αυτή ισοδυναμεί ουσιαστικά με μια έμμεση εντολή. Η Θεονόη δηλ. απευθύνει σε κάποιον μια εντολή. Σε ποιον όμως; Άλλοι μελετητές υποστηρίζουν ότι απευθύνεται στις γυναίκες του Χορού. Όμως καμιά δε σπεύδει να εκτελέσει τη διαταγή της, αφενός γιατί δεν επιθυμούν να βλάψουν το Μενέλαο και την Ελένη, αφετέρου διότι περιμένουν την έκβαση της ικεσίας της Ελένης. Άλλοι εξοβελίζουν τους δύο αυτούς στίχους και τους αποδίδουν σε κάποιον ηθοποιό που ήθελε να δημιουργήσει δραματική ένταση.

Κι ενώ η Κορυφαία εύχεται στο ζευγάρι να γλιτώσει από τις συμφορές του, η κρίσιμη στιγμή που οι δύο ήρωες περιμένουν πλησιάζει....

■ Έρχεται η Θεονόη.

- Με ποιες κινήσεις και εκφράσεις του προσώπου φαντάζεσαι ότι οι δύο σύζυγοι αντιδρούν στην επικείμενη εμφάνισή της;

■ Η Θεονόη, που μας είναι γνωστή ήδη από τον Πρόλογο, κάνει επιτέλους την εμφάνισή της. Το κύρος της και η κρισιμότητα της παρέμβασής της σε αυτό το σημείο δημιουργούν μια σκηνή δέους, μια σκηνή δηλαδή που προκαλεί το βαθύ σεβασμό και μαζί το φόβο.

- Πώς δηλώνεται αυτό στο κείμενο;

- Με ποιους τρόπους μπορεί να αποδοθεί σκηνικά;
- Παρατήρησε την παρακάτω φωτογραφία: Πιστεύεις ότι δημιουργείται μια σκηνή δέους;

Θεονόη - Θεραπαινίδες
(Λ. Φωτοπούλου,
Κ.Θ.Β.Ε., 1982,
σκην. Α. Βουτσινάς)

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

Ας θυμηθούμε όσα έχουμε ακούσει ως τώρα για τη Θεονόη. Ποιες προσδοκίες μάς έχουν γεννηθεί; Θα επαληθευτούν άραγε ή θα διαψευστούν;

- Η Θεονόη βρίσκεται, όπως φαίνεται και δηλώνει η ίδια, μπροστά σε ένα σοβαρό δίλημμα.
 - Ποιο είναι αυτό;
 - Ας σκεφτούμε τη σημασία του για το έργο, την ίδια τη Θεονόη, τους θεατές/αναγνώστες.
- Αξίζει να σταθούμε στη διένεξη των θεών, που αναφέρει η Θεονόη, και στο δικό της ρόλο στην εξέλιξη των πραγμάτων.
 - Στον κόσμο του Ευριπίδη, όπου μέχρι τώρα ρυθμιστής δε φαίνεται να είναι το δίκαιο, σε τι μπορεί να ελπίζει ο άνθρωπος;

Θεονόη – Θεραπαινίδες
(Λ. Φωτοπούλου,
Κ.Θ.Β.Ε., 1982,
σκην. Α. Βουτσινάς)

**Χ. Παλλαντζάς,
Το τέμπλο
της Σπηλιανής**

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 1

**«ΚΑΙ ΩΣΦΡΑΝΘΗ ΚΥΡΙΟΣ Ο ΘΕΟΣ
ΟΣΜΗΝ ΕΥΩΔΙΑΣ»**

Ο παπά Φραγκούλης και η συνοδεία του φθάσαντες εισήλθον τέλος εις τον ναόν του Χριστού, και η καρδιά των ησθάνθη θάλπος και γλυκύτητα άφατον. Ο ιερεύς επιθύρισε μετ' ενδομούχου συγκινήσεως το «Εισελεύσομαι εις τον οίκον σου», κι η θεια το Μαλαμώ [...] ήρχισε να σαρώνη το έδαφος του ναού, ενώ αι γυναίκες αι άλλαι ήναπταν επιμελώς τα κανδήλια, και ήναψαν μέγα πλήθος κηρίων εις δύο μανουάλια,

και παρεσκεύασαν μεγάλην πυράν με ξηρά ξύλα και κλάδους εις το προαύλιον του ναού, [...] κι εγέμισαν άνθρακας το μέγα πύραυνον¹, το σωζόμενον εντός του ιερού βήματος, κι έθεσαν το πύραυνον εν τω μέσω του ναού, ρίψασαι άφθονον λίβανον εις τους άνθρακας. Και ωσφράνθη Κύριος ο Θεός οσμήν ευωδιάς.

**Αλ. Παπαδιαμάντης, Στο Χριστό στο Κάστρο (απόσπασμα)
(Από το Αλ. Παπαδιαμάντης, Άπαντα, τόμ. 2, Δόμος)**

1. πύραυνος: μεταλλικό ή πήλινο αγγείο, ανοιχτό στο πάνω μέρος, μέσα στο οποίο μεταφέρεται ή ανάβεται μικρή φωτιά για θέρμανση ή παρασκευή φαγητού.

Ο ΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΕΛΕΝΗΣ

► *Τι ζητά η Ελένη από τη Θεονόη και με ποιον τρόπο;*

► *Ποιες συμφορές της επικαλείται;*

ΕΛΕ. Ικέτισσα, ω! παρθένα,
σου προσπέφτω
και σε παρακαλώ
απ' της δυστυχίας
τη θέση αυτή, για μένα
και για κείνον,
990 να μην τον χάσω,
τώρα που τον βρήκα.
Στον αδελφό σου
μην το μαρτυρήσεις
πως ήρθε ο άντρας μου·
έλα, γλίτωσέ τον,
σε ικετεύω, την παλιά σου ευσέβεια
για χάρη του αδελφού σου
μην προδώσεις

995 κερδίζοντάς του

την ευγνωμοσύνη
με ταπεινές κι άδικες πράξεις.

Πάντα
μισεί ο θεός τη βία και προστάζει
ν' αποκτούν όλοι δίκαια
τ' αγαθά τους.

Ας μη ζητάει κανείς άδικα πλούτη.

1000 Ο ουρανός κι η γης

είναι για όλους
και πρέπει μες

στο σπίτι του καθένας
τα καλά να συνάζει, όχι το ξένο
βιος στανικά να κλέβει.⁷

Στο γονιό σου
μ' έδωσεν ο Ερμής να με φυλάξει

1005 –καλό απ' τη μεριά, κακό

απ' την άλλη—⁸
για τον άντρα μου εδώ

που με γυρεύει.
Πώς θα με πάρει, άμα χαθεί;

Ο Πρωτέας
σ' ένα νεκρό μια ζωντανή θα δώσει;
Το θεό και το γονιό σου ρώτα

θέλουν

1010 ό,τι ο καθένας έχει,
πάλι πίσω
να του το δώσουν ή όχι;
Βέβαια θέλουν.

Μη χαριστείς στον άδικο
αδελφό σου,
το δίκαιο πατέρα σου αδικώντας.
Προφήτισσα είσαι,
στους θεούς πιστεύεις.

1015 Το δίκιο θ' ατιμάσεις
του γονιού σου
κι έναν κακό αδελφό
θα ευχαριστήσεις;
Ντροπή για σε τα θεία
να τα γνωρίζεις,
τα τωρινά και τα μελλούμενα, όλα,
και να μην ξέρεις τη δικαιοσύνη.⁹

- Ας παρατηρήσουμε τις φωτογραφίες.
 - Ποιους δείκτες του κειμένου αξιοποιούν οι σκηνοθέτες για τη στάση και την κίνηση της Ελένης;

Θεονόη - Ελένη – Χορός
(Λ. Φωτοπούλου –
Α. Λαδικού,
Κ.Θ.Β.Ε., 1982,
σκην. Α. Βουτσινάς)

**Θεονόη – Ελένη –
Μενέλαος**
(Κ. Παναγιώτου –
Ά. Συνοδινού –
Θ. Κωτσόπουλος,
Εθνικό Θέατρο, 1962,
σκην. Τ. Μουζενίδης)

- Η Ελένη προσπαθεί να εξασφαλίσει τη σιωπή της Θεονόης.
 - Ποιους τρόπους πειθούς χρησιμοποιεί, για να πετύχει το στόχο της;
 - Ποια είναι τα επιχειρήματά της; Σου φαίνονται πειστικά;
 - Αν ήσουν εσύ στη θέση της Ελένης, θα χρησιμοποιούσες και άλλα μέσα; Αν ναι, ποια;
- Στη ρήση της Ελένης υπάρχουν στοιχεία που θα μπορούσαν να συγκροτήσουν έναν κώδικα ηθικής συμπεριφοράς.
 - Ας τα επισημάνουμε κι ας προσδιορίσουμε τον κώδικα ηθικής που συγκροτούν.
 - Ποιες σκοπιμότητες πιθανόν να υπηρετεί η ηρωίδα επικαλούμενη αυτό τον κώδικα;

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Η ΠΕΙΘΩ

Στην επικοινωνία μας με τους άλλους χρησιμοποιούμε συχνά τον προφορικό ή γραπτό λόγο, για να πείσουμε κάποιον να δεχτεί τις απόψεις μας ή να ενεργήσει σύμφωνα με τις επιδιώξεις μας. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιούμε συνήθως τους παρακάτω τρόπους (είδη πειθούς):

- α) την επίκληση στη λογική, οπότε επιστρατεύουμε ως μέσα τα επιχειρήματα και τα τεκμήρια.
- β) την επίκληση στο συναίσθημα, οπότε καταφεύγουμε σε διάφορες τεχνικές, για να επηρεάσουμε συναισθηματικά το δέκτη.
- γ) την επίκληση στο ήθος

του ομιλητή και στην αυθεντία,
οπότε μεταχειριζόμαστε ποικίλα
μέσα, για να παρουσιαστούμε στα
μάτια του ως αξιόπιστοι.

*Νέα ελληνικά, ΤΕΕ, 2ος κύκλος,
ΟΕΔΒ, 2004*

όλοι μισούνε την Ελένη, βουίζει
ολάκερ' η Ελλάδα πως δεν ήμουν
στον άντρα μου πιστή

και στης Φρυγίας

1025

πήγα να ζήσω τα χρυσά

παλάτια¹⁰.

Όταν ξαναγυρίσω όμως

στη Σπάρτη

και μάθουν και το δουν

πως απ' το δόλο

των θεών αφανιζόντουσαν

στη μάχη

και πως εγώ δεν πρόδωσα

τους φίλους,

1030 φρόνιμη θα με πουν
και τίμια¹¹ πάλι
θα παντρευτεί κι η κόρη μου,
που τώρα
κανείς γαμπρός δεν τη ζητά,
θ' αφήσω
την ξενιτιά μου εδώ τη μαύρη κι όλα
τα καλά θα χαρώ του σπιτικού μου.

1035 Αν χανόταν αυτός
κι ήταν θαμμένος,
μακριά του θα τον έκλαιγα μ' αγάπη·
τώρα που ζει κι εσώθη,
να τον χάσω;
Αχ, μην τον φανερώσεις,
σε ικετεύω,
κάνε μου αυτήν τη χάρη
και μιμήσου

1040 του ενάρετου πατέρα σου
τους τρόπους.
Για τα παιδιά είναι
η πιο μεγάλη δόξα,

να θέλουν στους καλούς γονιούς
να μοιάσουν.

ΧΟΡΟΣ Τα λόγια σου γεμάτα
δυστυχία
κι εσύ για λύπηση.

Ο Μενέλαος τώρα
για να σωθεί, πώς
θα μιλήσει τάχα;¹²

Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΜΕΝΕΛΑΟΥ

► *Με ποιον τρόπο απευθύνεται στη Θεονόη;*

► *Ποια επιχειρήματα χρησιμοποιεί, για να την πείσει;*

► *Τι απειλεί να κάνει, αν δεν εισακουστεί;*

ΜΕΝΕΛΑΟΣ Δε θα προσπέσω εγώ
στα γόνατά σου
μήτε θα κλάψω¹³. Τα έργα μου
στην Τροία

10. *Φρυγίας παλάτια* = ανάκτορο του Πρίαμου. Το επίθετο («χρυσά») δηλώνει τον πλούτο των ανακτόρων.

11. Αυτές τις αξίες («φρόνηση», «τιμιότητα») προβάλλει η Ελένη ως τους βασικούς παράγοντες που ρυθμίζουν τη συμπεριφορά της.

12. Η συμβατική παρεμβολή του Χορού διαχωρίζει τη ρήση της Ελένης από τη ρήση του Μενέλαου και υπογραμμίζει το ρητορικό χαρακτήρα της σκηνής, που θυμίζει «αγώνα λόγων».

13. Συνήθης πρακτική στις δίκες του 5ου αι. π.Χ. στην Αθήνα ήταν να καταφεύγει ο κατηγορούμενος σε δάκρυα ή να επιδεικνύει στο δικαστήριο τη γυναίκα και τα παιδιά του, για να συγκινήσει

τους δικαστές.

14. Η αιδώς, δηλαδή το αίσθημα της ντροπής, είναι στενά συνυφασμένη με την ευγενική καταγωγή. Πάντως τους ομηρικούς ήρωες δεν τους εμποδίζει η ευγένεια να κλαίνει, όταν μάθουν το θάνατο προσφιλών τους προσώπων ή όταν δεν μπορούν να γυρίσουν στην πατρίδα τους.

15. Ο Μενέλαος δένει τη μοίρα του με την Ελένη. Να σώσει τη ζωή του χωρίς αυτή δεν του αρκεί.

16. Αυτή η απειλή του Μενέλαου θα υπενθύμιζε στη Θεονόη τη δέσμευση που είχε αναλάβει ο Πρωτέας απέναντι στο Δία.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

■ *Αχ, μην τον φανερώσεις, σε ικετεύω, εκλιπαρεί η Ελένη τελειώνοντας την ικεσία της.*

- Μπορούμε να «παγώσουμε» τη στιγμή αυτή. Ας σκεφτούμε τη στάση, την κίνηση και την έκφραση της Ελένης, της Θεονόης, του Μενέλαου και των γυναικών του Χορού την ώρα που λέγονται αυτά τα λόγια.

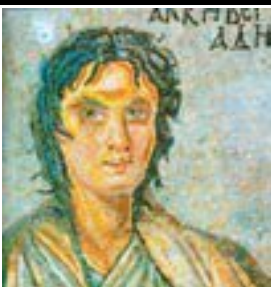
- Πώς αισθανόμαστε ακούγοντάς τα;

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

■ *Με δέρνουν δυστυχίες... φρόνιμη θα με πουν και τίμια πάλι (στ. 1020-1030).* Μελετητές της τραγωδίας, που πιστεύουν ότι η Ελένη είναι έργο πολιτικό και πίσω από την ηρωίδα κρύβεται η μορφή του

Αλκιβιάδη, θεωρούν αυτούς τους στίχους ως υπαινιγμούς με πολιτικό περιεχόμενο.

- **Τι μπορεί να υπαινίσσονται οι συγκεκριμένοι στίχοι; Αν υιοθετήσουμε αυτή την ερμηνευτική εκδοχή, ποιοι άλλοι στίχοι στο λόγο της Ελένης θα μπορούσαν να θεωρηθούν υπαινιγμοί για τον Αλκιβιάδη;**

Ρωμαϊκό ψηφιδωτό με τη μορφή του Αλκιβιάδη

Αλκιβιάδης (448-404 π.Χ.)
Επιφανής Αθηναίος πολιτικός και στρατηγός. Κατηγορήθηκε για ιεροσυλία από τους πολιτικούς του αντιπάλους, ενώ βρισκόταν με τον αθηναϊκό στρατό στη Σικελία, και προτίμησε, αντί να επιστρέψει

στην Αθήνα, να προδώσει την πατρίδα του καταφεύγοντας στη Σπάρτη. Μετά όμως τη Σικελική καταστροφή οι Αθηναίοι προσβλέπουν πάλι σε αυτόν.

■ Μπαίνοντας στη θέση της Θεονόης...

• Τι σκέφτεται άραγε και τι νιώθει η Θεονόη ακούγοντας την ικεσία της Ελένης; Ποιες δυνάμεις συγκρούονται μέσα της;

*Χορός (Αισχύλος,
Ικέτιδες,
Κ.Ε.Π.Ε.Α.Ε.Δ.
«Δεσμοί», 1994,
σκην. Σ. Ντουφεξής)*

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 3

**«ΤΑΠΕΙΝΑ ΚΑΙ ΚΛΑΥΤΑ ΚΙ ΟΠΩΣ
ΤΟ ΘΕΛ' Η ΑΝΑΓΚΗ»**

**Λοιπόν βιαστείτε και
στ' αριστερά σας χέρια
σεμνά κρατώντας
τα κλαδιά της ικεσίας
–του Δία καμάρι– ν' αποκρίνεστε
στους ξένους
ταπεινά και κλαυτά
κι όπως το θέλ' η ανάγκη
σαν πρόσφυγες οπού είμαστε,
και να τους πείτε
να μάθουν καθαρά
πως καθαρός από αίμα
είν' ο ερχομός μας·
και θυμάστε πρώτ' απ' όλα
όχι πολύ ξεθαρρετή
να 'ναι η φωνή σας,
μα η όψη σεμνοπρόσωπη
με ήσυχο βλέμμα**

την άδολή σας να μηνά
την ειλικρίνεια·
κι ούτε να προτρέχει η γλώσσα σου
κι ούτε του μάκρου
να ξεσέρνεις τα λόγια σου,
γιατί είναι, μάθε,
πάρα πολύ του τόπου εδώ
δύσκολοι οι άνθρωποι·
θύμα* να υποχωρείς,
αφού είσαι της ανάγκης,
ξένη κι αποδιωγμένη
και ποτέ δεν πρέπει
να 'χουν οι πιο μικροί
τη γλώσσα τους μεγάλη.

*Αισχύλος, Ικέτιδες, στ. 191-203
(μτφρ. 1. Γρυπάρης)*

*(Από το Οι τραγωδίες
του Αισχύλου, Βιβλιοπωλείον
της «Εστίας»)*

* θύμα = θυμήσου

Γέρο, που κατοικείς
στο πέτρινο αυτό μνήμα,
τη γυναίκα μου δώσ' μου, τη ζητάω·
στην είχε στείλει ο Δίας
να τη φυλάξεις
για μένα. Είσαι νεκρός,
το ξέρω, κι ούτε
1065 μπορείς να μου την πάρεις
πια, μα ετούτη
ποτέ τον τιμημένο της πατέρα
που από τον Κάτω Κόσμο
τον καλούμε,
δε θα δεχτεί να τον κακολογήσουν¹⁷
έχει τη δύναμη γι' αυτό.

Βοηθό σε κράζω,
1070 βαθύσκιωτε Άδη· πλήθος
έχεις λάβει
κορμιά για την Ελένη
απ' το σπαθί μου·
πήρες την αμοιβή σου·
τώρα ή φέρ' τους

στη ζωή πάλι,¹⁸ ή ετούτη
ανάγκασέ την
να γίνει απ' τον ενάρετο γονιό της
1075 ακόμα πιο καλή
και να μου δώσει
τη γυναίκα μου.

Αν μου το αρνηθείτε,
θα πω όσα δεν φανέρωσ'
η Ελένη. Πρώτα
μάθε, τ' ορκίστηκα να πολεμήσω
τον αδελφό σου κι ένας
απ' τους δυο μας

1080 θα σκοτωθεί· ξεκάθαρα
το λέω·
κι άμα δε χτυπηθεί μαζί μου κι έχει
στο νου του να μας πιάσει
τους ικέτες
στον τάφο με την πείνα,¹⁹
απόφαση έχω
να τη σκοτώσω κι ύστερα
να μπήξω

1085 στα σπλάχνα μου
το δίκωπο ξιφάρι
στο μνήμα εδώ, να στάζει
όλο το αίμα·
κι απάνω στην ταφόπετρα
σφαγμένοι
θα μείνουμε, για σένα
αιώνιος πόνος
και του γονιού σου

ντρόπιασμα· κανένας,
1090 ούτ' ο αδελφός σου,
ούτε άλλος θα την πάρει·
μονάχα εγώ και αν όχι
για τη Σπάρτη,
τότε στον Άδη. Αυτά γιατί;
Μα εγώ δε θέλω
κλαίγοντας σα γυναίκα²⁰
τη συμπόνια·
σαν άντρας ό,τι έχω θα το πράξω.

1095 Σωστό αν το κρίνεις,
σκότωσέ με· ωστόσο

δε θα πεθάνω ατιμασμένος. Κάλλιο
σ' αυτά που λέω να στέρξεις·
έτσι θα 'σαι
και δίκαιη και θα πάρω
την Ελένη.²¹
ΧΟΡ. Τα λόγια τους εσύ
θα κρίνεις, κοίτα
σε όλους η απόφασή σου αυτή
ν' αρέσει.

ΣΧΟΛΙΑ

17. Το καθήκον του φύλακα περνά στον κληρονόμο και, επομένως, η αθέτηση αυτού του καθήκοντος ατίμαζε ακόμα και το νεκρό.

18. Ο Μενέλαος εννοεί ότι, αν τελικά δε γυρίσει στη Σπάρτη με την Ελένη, ο θάνατος τόσων ανθρώπων στην Τροία δε θα έχει κανένα νόημα.

19. Το ενδεχόμενο να αποκλείσει

ο Θεοκλύμενος την Ελένη και το Μενέλαο στον τάφο του Πρωτέα θυμίζει την περίπτωση του Σπαρτιάτη βασιλιά Παυσανία (5ος αι. π.Χ.), που, για να αποφύγει τη σύλληψη, κατέφυγε ως ικέτης στο ναό της Χαλκιοίκου Αθηνάς, όπου και αποκλείστηκε από τους εφόρους. Λίγο όμως πριν πεθάνει από την πείνα, τον έσυραν έξω, γιατί θεωρούσαν μίasma το θάνατο μέσα σε ναό.

20. Ο Μενέλαος έχει συγκινηθεί από όσα ο ίδιος είπε και προσπαθεί τώρα να πνίξει τη συγκίνησή του, επανερχόμενος στο ιδανικό του άντρα, που αντιμέτωπος με τα δεινά δεν κλαίει.

21. Στα τελευταία του λόγια ο Μενέλαος επαναλαμβάνει και συνοψίζει το αίτημά του, ακολουθώντας την τεχνική των

επιλόγων των δικανικών λόγων, όπου συνοψίζονται όλα τα βασικά σημεία.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

Μία ακόμα εκτενής ρήση... Όμως ο ηθοποιός που ενσαρκώνει το Μενέλαο έχει τη δυνατότητα να μετατρέψει μια «στατική» σκηνή μονολόγου σε σκηνή με δράση

- **Ας εντοπίσουμε στο κείμενο τους σκηνοθετικούς δείκτες, που θα τον καθοδηγήσουν στην απόδοση του ρόλου του.**

**Ο Λ. Βογιατζής
ως Μενέλαος σε πρόβα**

- Ο Μενέλαος αναλαμβάνει με τη σειρά του να πείσει τη Θεονόη.
 - Ποιους τρόπους πειθούς χρησιμοποιεί, για να πετύχει το στόχο του;
 - Ποιες ηθικές αξίες επικαλείται;
 - Σε τι διαφέρει η τακτική που ακολουθεί από αυτήν της Ελένης;
- Οι ρήσεις της Ελένης και του Μενέλαου θυμίζουν σκηνή δικαστηρίου.
 - Ας αναζητήσουμε στη σκηνή που μελετάμε στοιχεία που φέρνουν στο νου μας δικαστικό αγώνα.
 - Τέτοιου είδους σκηνές ονομάζονται «αγώνες λόγων», είναι συχνές στο θέατρο του Ευριπίδη και συνήθως αποτελούνται από:

- δύο αντιτιθέμενες εκτενείς ομιλίες,
- στίχους του Χορού που παρεμβάλλονται και
- στιχομυθία μεταξύ των αντιπάλων.

Σε τι μοιάζει και σε τι διαφέρει η σκηνή που μελετάμε από έναν τυπικό αγώνα λόγων;

Ο Κ. Κουν
(όρθιος,
αριστερά)
στην Επίδαυρο

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 4

ΕΚΤΕΝΕΙΣ ΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΥΠΟΚΡΙΤΙΚΗ

Προχωρώντας το ανέβασμα αντιμετωπίσαμε ορισμένα δεδομένα. Το πώς ανεβαζόταν

**εκείνο τον καιρό η τραγωδία και
συνήρπαζε το κοινό της, είναι
μυστικά που εμείς δεν τα ξέρουμε.
Υπάρχουν, σαν παράδειγμα,
εκείνοι οι τρομαχτικοί μονόλογοι. Τι
έκαναν μ' αυτούς; [...] Όλη μας
η μελέτη και εργασία βασίστηκε στο
πώς θα αποδώσουμε, τι εκφραστι-
κά μέσα θα χρησιμοποιήσουμε
εμείς, οι άνθρωποι του σήμερα, για
να κάνουμε ν' αγγίξουν τα έργα
αυτά με τις συγκεκριμένες τους
αλήθειες τον σημερινό άνθρωπο.**

**Κ. Κουν
(Από το Κ. Κουν, Κάνουμε θέατρο
για την ψυχή μας, Καστανιώτης)**

Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΗΣ ΘΕΟΝΟΗΣ

- ▶ Ποια απόφαση παίρνει η Θεονόη και πώς την αιτιολογεί;
- ▶ Τι πιστεύει για την ανθρώπινη ψυχή;
- ▶ Τι προτείνει στο Μενέλαο και την Ελένη

ΘΕΟ. Είμαι ευσεβής και
θέλω έτσι να μείνω·
καθάριο θα κρατήσω τ' όνομά μου
και του πατέρα, ουδέ
στον αδελφό μου
θα χαριστώ, αποκτώντας
κακή φήμη.

1105 Έχω μες στην καρδιά μου
από τη φύση
ναό μεγάλο της δικαιοσύνης,
κληρονομιά, Μενέλαε, του Νηρέα
κι όσο μπορώ, θα τη φυλάξω. Πάω
με τη γνώμη της Ήρας, γιατί θέλει

1110 το καλό σου· η Κύπρη
ας μη θυμώσει
με μένα, εξάλλου εμείς οι δυο καμία
δεν έχουμε συνάφεια, τι για πάντα
παρθένα θα πασκίσω
ν' απομείνω.²²

Κι όσο για τα πικρά παράπονά σου
1115 που 'λεγες στο γονιό μου
εδώ στον τάφο,
μαζί σου συμφωνώ κι άδικο θα' ταν
να μη σου δώσω πίσω τη γυναίκα·
κι εκείνος το ίδιο θα 'κανε,
άμα ζούσε.

Υπάρχει βέβαια τιμωρία²³ για τούτα
1120 και σε νεκρούς
και ζωντανούς. Δεν έχει
ζωή η ψυχή των πεθαμένων, όμως
αιώνια παίρνει νόηση, όταν σμίξει
με τον αθάνατον αιθέρα.²⁴ Τέλος,
για να μην παν τα λόγια μου
σε μάκρος,

1125

γι' αυτά που με ικετέψατε
σωπαίνω·
στην άμυαλη εγώ πράξη
του αδερφού μου
δε γίνομαι βοηθός. Ωφέλεια θα 'βρει
μεγάλη, κι ας μη φαίνεται έτσι,
αν θα 'ναι
ξανά καλός αντί ασεβής. Κοιτάχτε

1130

να βρείτε κάποια λύση
στο φευγιό σας·
εγώ πηγαίνω δίχως να μιλήσω.
Και πρώτα τους θεούς
παρακαλέστε·
η Κύπριδα να στέρξει να γυρίσεις,
κι η Ήρα που λογιάζει αυτόν

κι εσένα

1135

να σώσει, ας μην αλλάξει
τη βουλή της.
Κι όσο μπορώ,
νεκρέ πατέρα μου, όλοι
πάντοτες ευσεβή θα σε φωνάζουν.

**ΧΟΡ. Ο άδικος ποτέ χαρά
δε βλέπει,
μονάχα με το δίκιο η σωτηρία.²⁵**

ΣΧΟΛΙΑ

22. Και στην αρχαιότητα θεωρούσαν την αποχή από τις απολαύσεις του σώματος χαρακτηριστικό του αγνού βίου. Η Θεονόη προτιμά να μείνει παρθένα, απαρνείται δηλαδή τα δώρα της θεάς Αφροδίτης.

23. Στο πρωτότυπο: τίσις. Η ιδέα της τιμωρίας που επιφυλάσσεται σε ένοχους νεκρούς συναντάται και σε αιγυπτιακές θρησκευτικές αντιλήψεις.

24. Όταν ο άνθρωπος πεθάνει, η ψυχή δεν εξακολουθεί να ζει όπως προηγουμένως (Δεν έχει ζωή η ψυχή των πεθαμένων), αλλά αποχωρίζεται από το σώμα και

πηγαίνει στον ουρανό (τον αθάνατο αιθέρα), όπου ενώνεται με τον αιθέρα διατηρώντας αθάνατη τη μνήμη και την ατομικότητά της. Έτσι η ψυχή και μετά το θάνατο του σώματος δεν ξεχνά το κακό που τυχόν έκανε και βασανίζεται αιώνια. Εδώ εκφράζεται η άποψη σχετικά με την αθανασία της ψυχής, θέση που θα αναπτύξει αργότερα ο Πλάτωνας. Ο Ηρόδοτος, στην *Ιστορία* του, αναφέρει ότι οι Αιγύπτιοι είναι ο πρώτος λαός που διατύπωσε τη θεωρία για την αθανασία της ψυχής και για τη μετεμψύχωση.

25. Οι στίχοι αυτοί εκφράζουν τη λαϊκή αντίληψη ότι μόνο ο δίκαιος ευτυχεί. Με την παρέμβαση αυτή του/της Κορυφαίας ολοκληρώνεται η σκηνή αυτή και η Θεονόη αποχωρεί από το σκηνικό χώρο.

■ Τέσσερις διαφορετικές παραστάσεις, τέσσερις διαφορετικές ερμηνείες... Μπορείς να τις διακρίνεις με βάση τις φωτογραφίες των τεσσάρων επόμενων σελίδων;

Θεονόη (Ι. Τσιριγκούλη, Θέατρο του Νότου, 1996, σκην. Γ. Χουβαρδάς)

Θεονόη (Κ. Παναγιώτου, Εθνικό Θέατρο, 1962, σκην. Τ. Μουζενίδης)

**Θεονόη (Λ. Φωτοπούλου,
Κ.Θ.Β.Ε., 1982, σκην.
Α. Βουτσινάς)**

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

■ Στην αρχή της σκηνής η Θεονόη αντιμετώπιζε ένα ισχυρό δίλημμα. Τώρα φαίνεται να έχει καταλήξει. Ανακοινώνει και αιτιολογεί την απόφασή της. Ας συζητήσουμε:

- Ποιες από τις δυνάμεις που συγκρούονταν μέσα της επικράτησαν τελικά;

- Ποιες αρχές καθόρισαν τη στάση της;

- Σήμερα; Μας αγγίζουν οι επιλογές της;

■ Για τη σκηνή που μελετάμε έχουν

διατυπωθεί ποικίλες κρίσεις. Έχει υποστηριχθεί, για παράδειγμα, ότι:

- προσθέτει δραματική ένταση και
- προωθεί την εξέλιξη του δράματος·
- στοχεύει στην προβολή της ρητορικής δεινότητας του Ευριπίδη·
- είναι περιττή·
- προσθέτει έναν κωμικό τόνο στο έργο·
- προβάλλοντας αρχές και αξίες, δίνει βαθύτερες προεκτάσεις στο έργο...

- Ας συζητήσουμε κάποιες από αυτές και ας αναζητήσουμε σε όλη τη σκηνή στοιχεία που θα μπορούσαν να τις στηρίξουν.

Η μάντισσα αποχωρεί. Οι ήρωες μένουν μόνοι τους, χωρίς σαφείς οδηγίες για την απόδρασή τους ή

έστω κάποιον υπαινιγμό για αίσιο τέλος... Πώς περιμένεις να αντιδράσουν;

**Θεονόη (Σ. Φόρτωμα,
Εταιρεία Θεάτρου
«Η άλλη πλευρά», 2004
σκην. Ά. Μιχόπουλος)**

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 5

ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΑΔΙΚΟ

Μπορείς να φανταστείς τι συζητήσεις ξεσήκωσαν στην κοινωνία της Αθήνας οι περιπλανώμενοι και πολυταξιδεμένοι σοφιστές, όταν ισχυρίστηκαν ότι δεν υπάρχουν σταθερά κριτήρια για το Δίκαιο και το Άδικο, ότι, δηλαδή, δεν υπάρχουν σταθερές και

αμετάβλητες αξίες. Ο Σωκράτης, αντίθετα, προσπαθούσε από τη μεριά του ν' αποδείξει ότι υπάρχουν στ' αλήθεια κάποιες αξίες, που είναι σταθερές και απόλυτες, κάποιες αξίες που ισχύουν παντού και πάντα.

**J. Gaarder Ο Κόσμος της Σοφίας,
μτφρ. Μ. Αγγελίδου,
Νέα Σύνορα – ΑΑ. Λιβάνη**

Β΄ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ

στ.1140-1219

**«Οὐδείς ποτ' ηὐτύχησεν
ἔκδικος γεγώς, ἐν τῷ δικαίῳ
δ' ἐλπίδες σωτηρίας»**

5η ΣΚΗΝΗ (στ.1140-1219)

ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΗΣ ΣΩΤΗΡΙΑΣ

- Ποιες είναι οι προτάσεις του Μενέλαου και ποιες οι αντιρρήσεις της Ελένης;**
- Ποιο σχέδιο αντιπροτείνει η Ελένη;**
- Ποιος θα είναι ο ρόλος του Μενέλαου στο σχέδιο αυτό;**
- Γιατί αποχωρεί η Ελένη;**

1140 ΕΛΕΝΗ Όσο περνά

απ' το χέρι της Θεονόης,
Μενέλαε, γλιτώσαμε· μα πρέπει
τον τρόπο να μου πεις

που θα σωθούμε.

ΜΕΝΕΛΑΟΣ Άκουσε· με του βασιλιά
τους δούλους
πολύν καιρό έχεις ζήσει

στο παλάτι.

1145 ΕΛΕ. Τι θες να πεις;

Ελπίδες με γεμίζεις
πως κάτι το καλό για μας θα κάνεις.

ΜΕΝ. Μπορείς να πείσεις

κάποιον από κείνους
που 'χουν τ' αμάξια

να μας δώσουν ένα;

ΕΛΕ. Μπορώ· πώς θα ξεφύγουμε

όμως, όταν

1150 δεν ξέρουμε το βάρβαρο

αυτόν τόπο;

ΜΕΝ. Δε γίνεται. Αν κρυφτώ εκεί

μέσα κι έτσι

με το σπαθί τον άρχοντα σκοτώσω;
ΕΛΕ. Δε θ' άφην' η αδελφή του,
θα μιλούσε
πως έβαλες στο νου σου
να τον σφάξεις.

1155 ΜΕΝ. Ούτε καράβι υπάρχει
να σωθούμε·
βούλιαξε μες στο πέλαο
το δικό μου.

ΕΛΕ. Αν σκέφτονται σωστά
οι γυναίκες, άκου·
πως τάχα έχεις πεθάνει¹
θες να λέω;

ΜΕΝ. Κακό σημάδι·² αν κάτι
θα κερδίσω,

1160 νεκρό ας με πούνε τότε
κι ας μην είμαι.

ΕΛΕ. Με τα μαλλιά κομμένα
και με θρήνους
γυναίκειους θα σε κλαίω
εγώ μπροστά του.³

ΜΕΝ. Κι αυτό πώς θα μπορέσει
να μας σώσει;
Παλιό το τέχνασμά σου
και δεν πιάνει.⁴

1165 **ΕΛΕ.** Σαν πεθαμένο
εγώ θα του ζητήσω
σε πελαγίσιο τάφο να σε θάψω.

ΜΕΝ. Λοιπόν σ' αφήνει·
πώς χωρίς καράβι,
μετά από την ταφή μου,
θα σωθούμε;

ΕΛΕ. Θα του γυρέψω πλοίο
για ν' αδειάσω

1170 τις νεκρικές σου προσφορές
στο κύμα.

ΜΕΝ. Καλά τα λες,
μα πάνε όλα χαμένα,
στη γης αν σε προστάξει
να με θάψεις.

ΕΛΕ. Θα πούμε συνηθίζουν
στην Ελλάδα
σε χώμα τους πνιγμένους

να μη θάβουν.

1175 ΜΕΝ. Βρήκες τη λύση·

θα 'ρθώ στο ίδιο πλοίο
τα νεκρικά στολίδια να προσφέρω;

ΕΛΕ. Και βέβαια πρέπει

να 'σαι κι οι δικοί σου
ναύτες, όσοι γλιτώσαν

τη φουρτούνα.

ΜΕΝ. Καράβι αν βρω αραγμένο,

όλους τους άντρες

1180 πλάι πλάι με γυμνά σπαθιά

θα στήσω.

ΕΛΕ. Δουλειά δική σου ετούτο·

στα πανιά μας
πρίμος αγέρας και καλό ταξίδι.

ΣΧΟΛΙΑ

1. Όπως όλοι οι άνθρωποι, έτσι και η Ελένη αισθάνεται άσχημα αναφερόμενη στο θάνατο. Γι' αυτό και η επιφυλακτική της διατύπωση.

2. Στην απάντηση του Μενέλαου είναι ιδιαίτερα εμφανής η επιθυμία του να αποφύγει τον κακό οίωνό.

3. Το κόψιμο των μαλλιών ήταν σημείο πένθους, ενώ οι θρήνοι ψάλλονταν κυρίως από άντρες ή γυναίκες θρηνωδούς. Την πρώτη μαρτυρία γι' αυτό δίνει ο Όμηρος, μιλώντας για *αιιδούς, θρήνων εξάρχους*.

4. Ήδη από τον Όμηρο το να αποκρύπτει κανείς την πραγματική του ταυτότητα, προσποιούμενος το νεκρό ή τον απόντα, αποτελούσε ένα συνηθισμένο μοτίβο στη λογοτεχνία.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

■ *Μετά την ανακούφιση από την απόφαση της μάντισσας, το κλίμα βαραίνει και πάλι...*

- Ποια συναισθήματα κυριαρχούν; Πώς, κατά τη γνώμη σου, μπορούν να αποδοθούν στη σκηνή;
- Η μορφή του κειμένου βοηθάει στην απόδοσή τους;

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

- Ο Μενέλαος προτείνει, η Ελένη αντιτάσσει, η Ελένη αντιπροτείνει...
 - Ας επισημάνουμε τη συμβολή καθενός στην κατάστρωση του σχεδίου απόδρασης.
 - Με βάση αυτήν ας αναζητήσουμε ορισμένα γνωρίσματα του χαρακτήρα κάθε ήρωα. Έτσι διαμορφώνουμε σταδιακά μια άποψη για το ήθος* τους, ένα από τα κατά ποιόν μέρη της τραγωδίας.

■ **Αν σκέφτονται σωστά οι γυναίκες, άκου, λέει η Ελένη και εκθέτει το δικό της σχέδιο απόδρασης.**

● **Ας σχολιάσουμε το περιεχόμενο του στίχου σε συνδυασμό με όσα ακολουθούν.**

■ **Σε όλη αυτήν τη σκηνή παρακολουθούμε τους δύο ήρωες να αναζητούν τον τρόπο, με τον οποίο θα σωθούν («μηχανή σωτηρίας»). Καταλήγουν στο δόλο κι ας έχουν υποφέρει τόσο πολύ από αυτόν.**

● **Ας επισημάνουμε τα μέσα που σκέπτονται να χρησιμοποιήσουν οι ήρωες σε αυτήν τους την προσπάθεια να γίνουν άλλοι.**

● **Ας συζητήσουμε το δόλο ως μέσο σωτηρίας. Τι θα έλεγε γι' αυτό:**
– η Ελένη και ο Μενέλαος;
– ο Χορός; – η Θεονόη; – εσύ;

Ελένη - Μενέλαος
(Κ. Καραμπέτη –
Λ. Βογιατζής,
Θέατρο του Νότου,
1996, σκην.
Γ. Χουβαρδάς)

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 1

ΤΟ ΨΕΜΑ!

Αν είναι, λοιπόν, να ειπωθεί ένα ψέμα, θα ειπωθεί από τους φύλακες της πόλης και μόνον από αυτούς, για να ξεγελάσουν είτε κάποιους εχθρούς είτε κάποιους πολίτες για το καλό της πόλης· σ' όλους τους άλλους δεν θα επιτρέπεται να αγγίζουν αυτό το πράγμα.

Πλάτων, Πολιτεία 3, 389
(μτφρ. Ν. Σκουτερόπουλος)

(Από το Πλάτων, Πολιτεία, Πόλις)

[Στην Ιφιγένεια εν Ταύροις του Γκαίτε, η ηρωίδα απορρίπτει το δόλο και το ψέμα ως μέσο σωτηρίας. Στο παρακάτω απόσπασμα η Ιφιγένεια δικαιολογεί την επιλογή της αυτή.]

**Δεν έμαθα να κρύβω· ούτε κανέναν
ν' απατώ δόλια. Αλί! Ω αλί στο
ψέμα! Δεν αλαφρώνει το στήθος
σαν κάθε αληθινά ειπωμένος
λόγος· θάρρος δε δίνει, μόνο
βασανίζει εκείνον, που κρυφά το
χαλκεύει και σα βέλος ριγμένο και
κρουσμένο πίσω από έναν θεό,
γυρνά και βρίσκει τον τοξότη.**

**Πράξη Δ´ – Σκηνή Α´
(μτφρ. Κ. Χατζόπουλος)
(Από το Β. Γκαίτε,
Ιφιγένεια εν Ταύροις, Δωδώνη**

Ιφιγένεια
(Ε. Παπαδάκη,
Ιφιγένεια εν Ταύροις,
Εθν. Θέατρο, 1941,
σκην. Τ. Μουζενίδης)

Η ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΤΗΣ ΕΛΕΝΗΣ

► Σε ποιες θεές προσεύχεται η Ελένη και τι ζητάει από καθεμιά θεά;

ΜΕΝ. Ας πάψουν οι θεοί
τα βάσανά μου.

Για το χαμό μου ποιος
θα πεις πως στο 'πε;

1185 **ΕΛΕ.** Εσύ⁵ θα πεις
πως γλίτωσες μονάχα
και το Μενέλαο είδες να πεθαίνει.

ΜΕΝ. Και τα κουρέλια
που 'χω φορεσιά μου

για το ναυάγιο θα μιλούν καθάρια.⁶

ΕΛΕ. Καλά είναι τώρα,

τότες όμως όχι·

1190 γοργά να γίνει

η συμφορά χαρά μας.

ΜΕΝ. Πρέπει να μπω

μαζί σου στο παλάτι

ή εδώ βουβός να καρτερώ

στον τάφο;⁷

ΕΛΕ. Εδώ· γιατί, αν θελήσει

να σε βλάψει,

το ξίφος σου κι ο τάφος

θα σε σώσουν.

1195 Εγώ θα πάω μέσα,

τα μαλλιά μου

θα κόψω, αντί λευκά

θα βάλω μαύρα,

το πρόσωπό μου άγρια

θα ματώσω.⁸

Τρανός ο αγώνας και

δυο τέρματα έχει:

Να χάσω τη ζωή μου

αν καταλάβουν

1200 τα σχέδιά μου

ή να σε σώσω κι έτσι
μαζί σου να γυρίσω

πια στη Σπάρτη.

Σεβάσμια Ἥρα, ταίρι εσύ του Δία,⁹

απ' τα δεινά, τους δόλιους,

λύτρωσέ μας.

Στων αστεριών το φέγγος

και στα ουράνια

1205 που κατοικείς,

υψώνουμε τα χέρια

και σε παρακαλούμε. Κι εσύ κόρη

της Διώνης, Αφροδίτη,

που έχεις πάρει

με το δικό μου γάμο το βραβείο

της ομορφιάς,¹⁰

μη μ' αφανίσεις. Φτάνουν

1210 τα βάσανα που τράβηξα,

όταν τότε

πρόσφρες τ' όνομά μου,
όχι το σώμα,
στους βάρβαρους.

Αν θες να με σκοτώσεις,
άσε με στην πατρίδα να πεθάνω.

Για συμφορές αχόρταγή 'σαι πάντα

1215 κι ο έρωτας, το ψέμα,
οι δολοπλόκες

πράξεις σ' αρέσουν

τόσο και τα φίλτρα,
που μες στα σπίτια φέρνουνε

το αίμα.

Αν κράταγες το μέτρο, θα γινόσουν
η πιο γλυκιά θεά, ναι, το πιστεύω.¹¹

ΣΧΟΛΙΑ

5. Ο λόγος της Ελένης είναι συνοπτικός αλλά ακριβής. Σε κάθε ερώτηση απαντά αρχικά κοφτά κι έπειτα διευκρινίζει το σχέδιο.

6. Τα κουρέλια αυτά αποδεικνύονται χρήσιμα τώρα, στην κατάλληλη στιγμή, γιατί θα είναι η απόδειξη ότι ο Μενέλαος είναι ναυαγός.

7. Ο Μενέλαος, ζητώντας τη συμβουλή της γυναίκας του, αποδέχεται πλήρως τον πρωταγωνιστικό της ρόλο στην κατάστροψη του σχεδίου.

8. Η συνήθεια να θρηνούν το νεκρό με κοπετούς, με οιμωγές, με δυνατά κτυπήματα στο στήθος, με χαρακιές στα μάγουλα από τα νύχια, ώσπου να ματώσουν, είχε ασιατική προέλευση. Η αναφορά σε αυτές τις λεπτομέρειες είναι χρήσιμη, για να είναι σε θέση οι θεατές να αναγνωρίσουν την Ελένη, όταν θα ξαναβγεί από το ανάκτορο με διαφορετική σκευή.

9. Η Ελένη τονίζει ότι η Ήρα είναι σύζυγος του Δία, για να της

υπενθυμίσει ότι ως θεά του γάμου θα πρέπει να προστατεύσει τώρα και το δικό της γάμο. Επιπλέον, η Ήρα είναι τώρα ευνοϊκή απέναντί της, σύμφωνα με τη Θεονόη (στ. 969-970).

10. Στις προσευχές τους οι αρχαίοι, όταν ζητούσαν μια χάρη από τους θεούς, υπενθύμιζαν τι είχαν οι ίδιοι προσφέρει σε αυτούς (π.χ. πλούσιες θυσίες, αναθήματα κ.λπ.)· έτσι και η Ελένη υπενθυμίζει στην Αφροδίτη ότι χάρη σ' αυτήν κέρδισε το βραβείο της ομορφιάς.

11. Στην προσευχή της στην Αφροδίτη η Ελένη αφιερώνει πολύ περισσότερους στίχους απ' ό,τι στην Ήρα. Είναι εμφανής η προσπάθειά της να πείσει τη θεά. Παράλληλα, σε αυτό το σημείο τονίζεται η αξία του μέτρου.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

■ Η Ελένη, πριν αποχωρήσει από τη σκηνή, προσεύχεται στις θεές. Με βάση το περιεχόμενο της προσευχής της, ας φανταστούμε τη στάση της και τον τόνο της φωνής της.

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

■ Φτάνοντας στο τέλος του Επεισοδίου, μπορούμε να φέρουμε στο νου μας σημαντικές στιγμές του: την απόφαση της Θεονόης, το δόλο των ηρώων μας, την προσευχή της Ελένης.

- Από τι τελικά εξαρτάται η σωτηρία των ηρώων μας;

Ας σταθούμε ειδικότερα στην προσευχή της Ελένης:

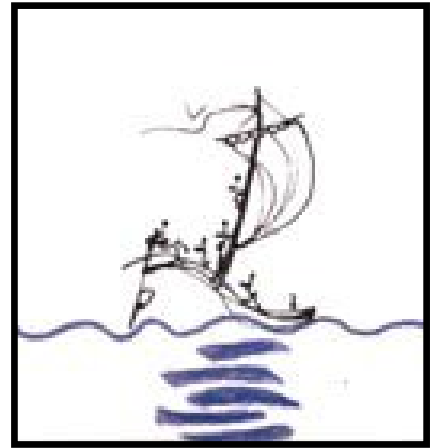
- Πώς προσπαθεί να συγκινήσει την καθεμιά θεά;

- Πώς συνδέεται με όσα προηγήθηκαν; Δικαιολογείται ψυχολογικά;
 - Σε ποιες στιγμές αισθανόμαστε την ανάγκη να προσευχηθούμε;
- Ας θυμηθούμε την εικόνα που είχαμε διαμορφώσει για τον άνθρωπο στον Ευριπίδη: παιχνίδι των θεών και της τύχης. Φτάνοντας στο τέλος του Β΄ Επεισοδίου, αξίζει να αναρωτηθούμε αν η εικόνα αυτή έχει μεταβληθεί.

Θ. Ράλλης,
Η προσευχή

**Από το πρόγραμμα
της παράστασης
Οδυσσεβάχ της
Ξ. Καλογεροπούλου
(εκδ. Ιθάκη)**

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 6

ΑΝΤΙΔΡΩΝΤΑΣ ΣΤΙΣ ΑΝΤΙΞΟΟΤΗΤΕΣ

**Πρέπει, επιπλέον, να προσθέσουμε
ότι οι άνθρωποι, με τη σειρά τους,
προσπαθούν να αντιδράσουν στον
κόσμο που τους απειλεί, όχι πια
μόνο με μια πεισματική και
αποφασιστική απάντηση, αλλά και
με δολοπλοκίες και πανουργίες
που, και αυτές, προωθούν τη
δράση και αυξάνουν**

την πολυπλοκότητά της.
Οι άνθρωποι εφευρίσκουν
πραγματικά μηχανές.

J. de Romilly (Από το
J. de Romilly, *Η Νεοτερικότητα
του Ευριπίδη*,
μτφρ. Α. Στασινοπούλου –Σκιαδά,
Καρδαμίτσα)

Η Τύχη αναδεικνύεται ως η νέα
καθοριστική δύναμη. Τα παιχνίδια
της είναι επικίνδυνα αλλά ανωδυνό-
τερα από ό,τι οι συγκρούσεις του
ανθρώπου με το θεό στο Σοφοκλή.
Εδώ φυσικά δεν έχουμε πια
τραγικές καταστροφές· το караβάκι
της Τύχης πρέπει να περάσει από
μερικούς σκοπέλους, αλλά στο
τέλος αρμενίζει – μεταφορικά και
κυριολεκτικά– χαρούμενο για το
ανοιχτό πέλαγος. Εννοείται ότι
ο ποιητής δεν ενδιαφέρεται τόσο

για τα παιχνίδια αυτά καθαυτά όσο για τον άνθρωπο, που μέσα σ' αυτά δοκιμάζεται, καθώς αντιθέτει σε όλες τις αντιξοότητες που συναντά την ευβουλίαν του (είναι η λέξη-σύνθημα της εποχής των σοφιστών).

A. Lesky

(Από το A. Lesky, *Η τραγική ποίηση των αρχαίων Ελλήνων Β΄*, μτφρ. Ν. Χ. Χουρμουζιάδης, Μ.Ι.Ε.Τ.)

Β΄ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ

στ.588-1219

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ 1ΗΣ ΣΚΗΝΗΣ

ΣΤ. 588-658

- 1.** Στην πρώτη σκηνή, ο Μενέλαος αρνείται να δεχτεί ότι έχει απέναντί του τη σύζυγό του, την Ελένη. Πέρα από το είδωλο που έχει κρύψει σε σπηλιά, τι πιστεύετε ότι τον εμποδίζει να την αναγνωρίσει;
- 2.** Τι εξυπηρετεί στη δραματική οικονομία η παράλειψη της Ελένης να ρωτήσει τη Θεονόη για την τύχη του Μενέλαου στο μέλλον;
- 3.** Η συνάντηση της Ελένης με το Μενέλαο μας θυμίζει πολύ έντονα την ανάλογη σκηνή με τον Τεύκρο, στον Πρόλογο. Να συγκρίνετε τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζουν την Ελένη οι δύο άντρες.

4. Με βάση το περιεχόμενο των στίχων 588-600, φανταστείτε και γράψτε το διάλογο που διαμείφθηκε ανάμεσα στην Ελένη και τη Θεονόη.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ 2ΗΣ ΣΚΗΝΗΣ ΣΤ. 659-840

- 1. Η εκτενής αφήγηση του Αγγελιαφόρου αναφέρεται σε γεγονότα που συνέβησαν εκτός σκηνής. Πώς θα μπορούσε να αποδοθεί σκηνικά η αγγελική αυτή ρήση;**
- 2. Χωρίστε σε ενότητες τις ρήσεις του Αγγελιαφόρου, στους στ. 786-810 και στ. 822-837. Ποιες ομοιότητες παρουσιάζουν στον τρόπο ανάπτυξής τους;**
- 3. Η αναγνώριση των δύο συζύγων ολοκληρώνεται σε δύο φάσεις. Πώς εξελίσσεται η κάθε φάση;**

4. Υποθέστε ότι η αναγνώριση στη δεύτερη φάση της έγινε με σημάδια και προσπαθήστε να γράψετε το κείμενο με βάση αυτή την εκδοχή. Τι θα άλλαζε στο έργο;

5. Ο Αγγελιαφόρος, με βάση όσα είδε ή άκουσε, διηγείται επιστρέφοντας στην πατρίδα του σε κάποιο συμπατριώτη του την ιστορία του ειδώλου: πώς

δημιουργήθηκε αλλά και πώς εξαφανίστηκε, τις συνέπειες της παρουσίας του, καθώς επίσης και της εξαφάνισής του.

6. Σε ένα σύντομο κείμενο καταγράφετε τα θέματα, στα οποία αναφέρεται ο Αγγελιαφόρος μετά την αναγνώριση της Ελένης, και τις απόψεις που διατυπώνει για κάθε θέμα.

7. Γράφετε ένα κείμενο για το σκεπτικισμό του Ευριπίδη, για την

τάση του δηλαδή να αμφισβητεί τις παραδοσιακές αντιλήψεις. Ποια στοιχεία θα αντλούσατε από τις συγκεκριμένες σκηνές;

8. Στα λόγια του Αγγελιαφόρου η τιμή της Ελένης αποκαθίσταται για μία ακόμα φορά στη συγκεκριμένη τραγωδία. Ποια είναι τα άλλα πρόσωπα που αποκαθιστούν την τιμή της ηρωίδας και τι εκπροσωπεί ο καθένας;

9. 412 π.Χ. Δυο θεατές μετά την παράσταση της *Ελένης* συζητούν για τους μάντεις και τη μαντική. Ο ένας υπερασπίζεται τις θέσεις του Ευριπίδη, ενώ ο άλλος διαφωνεί. Γράψτε το διάλογό τους.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ 3ΗΣ ΣΚΗΝΗΣ

ΣΤ. 841-941

- 1. Σε όλη τη σκηνή κυριαρχεί ο φόβος για ένα επικείμενο κακό. Να εντοπίσετε στο κείμενο τα σχετικά σημεία και να εξετάσετε πώς αντιμετωπίζουν την απειλή αυτή η Ελένη και ο Μενέλαος.**
- 2. Σημαντικό στοιχείο στη σκηνή αυτή αποτελεί η αμφιβολία και η επιβεβαίωση της συζυγικής πίστης. Αναζητήστε τα σχετικά σημεία και παρακολουθήστε, με βάση αυτά, πώς σκιαγραφείται το ήθος των ηρώων.**
- 3. Ξαναγράφοντας τη σκηνή... Η Ελένη απευθύνεται στο Μενέλαο και του εκθέτει σε συνεχή λόγο τις σκέψεις της μπροστά στον κίνδυνο που τους απειλεί.**

**ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ 4ΗΣ ΣΚΗΝΗΣ,
ΣΤ. 942-1139**

- 1.** Ποια ατμόσφαιρα δημιουργείται στη σκηνή με την εμφάνιση της Θεονόης; Ποιες εικόνες από την καθημερινή μας ζωή φέρνει στο νου;
- 2.** Ποια είναι τα κίνητρα της δράσης των θεών, σύμφωνα με τα λόγια της Θεονόης; Να συγκρίνετε την εικόνα αυτή των θεών με τη χριστιανική αντίληψη για το θείο.
- 3.** Η ρήση της Ελένης, ανάμεσα στα άλλα, περιλαμβάνει: α) το αίτημά της, β) τα επιχειρήματά της, γ) αναφορά στα προσωπικά της πάθη. Να εντοπίσετε στο κείμενο τα παραπάνω στοιχεία και να αναφερθείτε στη λειτουργία τους.
- 4.** Με βάση την παρουσία και τα λόγια του Μενέλαου σε όλη την 4η

σκηνή, πώς θα τον χαρακτηρίζατε:

- γενναίο άνδρα;
- καυχησιάρη στρατηγό;
- δειλό άνθρωπο;
- κάτι άλλο;

Πιστεύετε ότι είναι τραγικό πρόσωπο;

6. Να σκιαγραφήσετε το ήθος της Θεονόης, όπως διαγράφεται από τα δικά της λόγια και από τα λόγια των άλλων γι' αυτήν.

7. Είστε ένας από τους θεατές της παράστασης της Ελένης εκείνο το πρωινό του 412 π.Χ. Ανήκετε στην παράταξη που είχε υποστηρίξει τη Σικελική εκστρατεία. Πώς αισθάνεσθε ακούγοντας τα λόγια της Θεονόης; Ποιες σκέψεις σας γεννούν;

**ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ 5ΗΣ ΣΚΗΝΗΣ,
ΣΤ.1140-1139**

**1. Ποιο σχέδιο προτείνει η Ελένη;
Προσπαθήστε να το αποδώσετε σε
συνεχή λόγο σε 10 περίπου
γραμμές.**

**2. Να συγκρίνετε την προσευχή της
Ελένης με την προσευχή του
Χρύση, ιερέα του Απόλλωνα, στην
Α ραψωδία της *Ιλιάδας* (στ. 35-40,
μτφρ. Ν. Καζαντζάκης – Ι. Θ.
Κακριδής, ΟΕΔΒ, 1999).**

Ποια κοινά στοιχεία εντοπίζετε;

***Επάκουσέ μου, ασημοδόξαρε,
που κυβερνάς τη Χρύσα
και την τρισάγια Κίλλα, κι άσφαλα
την Τένεδο αφεντεύεις,
Ποντικοδαίμονα, αν σου στέγασα
ναό χαριτωμένο***

*κάποτε ως τώρα εγώ, γιά αν σου
'καψα παχιά μεριά ποτέ μου,
γιδίσια γιά ταυρίσια, επάκουσέ
και δώσε να πλερώσουν
οι Δαναοί με τις σαγίτες σου
τα δάκρυα που 'χω χύσει!*

3. Κάποιοι μελετητές υποστηρίζουν ότι στη σκηνή αυτή αναδεικνύεται η επινοητικότητα της Ελένης και γενικότερα η ικανότητα του ανθρώπου να αντισταθεί με το μυαλό του στη δύναμη της εξουσίας. Αναζητήστε στη σκηνή στοιχεία που μπορούν να επιβεβαιώσουν την άποψη αυτή.

4. Ένα μέλος του Χορού, ακούγοντας την απόφαση της Θεονόης και το σχέδιο της απόδρασης, αναπολεί και συλλογίζεται.

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΑΠΟΔΕΛΤΙΩΣΗ

Τώρα που έχει προχωρήσει η μελέτη του έργου, μπορείτε όσοι ασχολείστε με την αποδελτίωση να γυρίσετε πίσω και ίσως να επανεκτιμήσετε κάποια σημεία. Έτσι, μπορείτε να συμπληρώσετε τα δελτία σας. Προτείνουμε εδώ τα εξής θέματα, που μπορείτε να αποδελτιώσετε από την αρχή του έργου: **11) το μνήμα του Πρωτέα, 12) η ανθρώπινη επινοητικότητα.**

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Το τμήμα σας ανεβάζει το Β΄ Επεισόδιο της *Ελένης* και εσείς, σε συνεργασία με άλλους συμμαθητές σας, αναλαμβάνετε να σχεδιάσετε: **τα κοστούμια της Ελένης, του Μενέλαου και της Θεονόης· έχοντας**

ολοκληρώσει τη μελέτη του
Επεισοδίου και παίρνοντας –ίσως–
ιδέες από το φωτογραφικό υλικό
του βιβλίου σας, σε ποια ενδύματα
θα καταλήγατε;

μία αφίσα· με τη βοήθεια Η/Υ και
αξιοποιώντας εικόνες του βιβλίου,
δημιουργήστε με την κατάλληλη
επεξεργασία τη δική σας αφίσα.

Τυπώστε τη δουλειά σας και
παρουσιάστε τη στην τάξη.

*Αντώνης Φωκάς, κοστούμι
για την Κλυταιμνήστρα,
Αισχύλος, Αγαμέμνων,
Εθνικό Θέατρο, 1965*

**Ιωάννα Παπαντωνίου,
σχέδιο για το κοστούμι
της Κλυταιμνήστρας,
Αισχύλος, Χοηφόροι,
ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. Λάρισας
«Θεσσαλικό Θέατρο»,
1992**

**ΕΚΚΛΗΣΙΑΖΟΥΣΑΙ
ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ
ΚΡΑΤΙΚΟΝ ΘΕΑΤΡΟΝ
ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΗ ΣΚΗΝΗ**

ΑΡΧΑΙΟΝ ΘΕΑΤΡΟΝ
ΕΡΕΤΡΙΑΣ

30-31 ΙΟΥΛΙΟΥ

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ

ΗΛΕΚΤΡΑ

ΑΙΣΧΥΛΟΥ

ΧΟΗΦΟΡΟΙ

ΕΥΜΕΝΙΔΕΣ

ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΘΕΑΤΡΟ

ΑΙΣΧΥΛΟΥ

ΟΡΕΣΤΕΙΑ

ΑΓΑΜΕΜΝΩΝ ΧΟΗΦΟΡΟΙ

ΕΥΜΕΝΙΔΕΣ

ΑΜΦΙ-ΘΕΑΤΡΟ

ΣΠΥΡΟΥ Α. ΕΥΑΓΓΕΛΑΤΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ

ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ 1990

ΕΡΓΑΣΙΑ

- 1. Είδωλα και πλάνη: Ξεκινώντας από τη μυθολογία και τη λογοτεχνία, αναζητήστε το «είδωλο» στα Θρησκευτικά, τη Φυσική αλλά και την καθημερινή μας ζωή. Παρουσιάστε τα αποτελέσματα της αναζήτησής σας στους συμμαθητές σας.**
- 2. Μαντική τέχνη: Ο Ευριπίδης, μέσω του Αγγελιαφόρου, καταγγέλλει τους μάντεις και απορρίπτει τη μαντική τέχνη ως μέθοδο διακρίβωσης της βούλησης των θεών και πρόβλεψης του μέλλοντος. 25 αιώνες μετά: Τι; Συζητήστε το θέμα με παραδείγματα από την Ιστορία, τη Λαογραφία, την καθημερινή σας εμπειρία. Ποια η άποψη της Ορθόδοξης χριστιανικής Εκκλησίας;**

3. Τα ράσα κάνουν ή δεν κάνουν τον παπά; Ο βασιλιάς Μενέλαος, αγνώριστος μες στα κουρέλια του, φαίνεται να χάνει το κύρος του. Αυτή όμως η άθλια ενδυμασία τού είναι τώρα πολύτιμη. Μελετήστε γενικότερα το ρόλο του ενδύματος στη ζωή μας (στολές, μεταμφίεση, μόδα...).

Α΄ ΣΤΑΣΙΜΟ

στ.1220-1285

*Η ματαιότητα του πολέμου και
η ανεξερεύνητη βούληση των θεών*

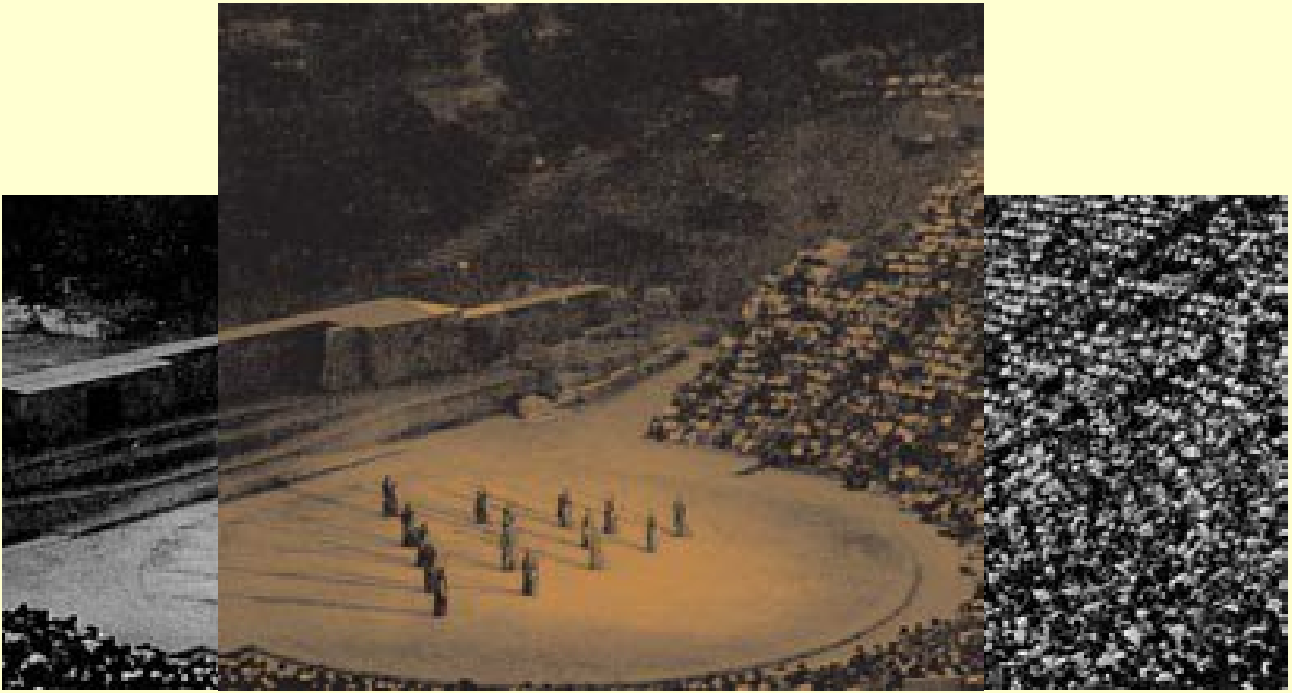
**«Άφρονες ὅσοι τὰς ἀρετὰς
πολέμῳ λόγχαισὶ
τ' ἀλκαίου δορὸς κτᾶσθε»
(στ. 1151-1152, μτφρ. στ. 1270-1272)**

ΠΛΟΚΗ

■ _____

ΘΕΜΑΤΑ

- Η φύση και ο ρόλος των θεών
- Ο πόλεμος

Χορός Εκάβης
*(Ευριπίδης, Εκάβη, Εθνικό θέατρο,
1955, σκην. Α. Μινωτής)*

Α΄ ΣΤΑΣΙΜΟ
Χορός

Α΄ ΣΤΑΣΙΜΟ

στ.1220-1285

«Ἄφρονες ὅσοι τὰς ἀρετὰς
πολέμῳ λόγχαισὶ
τ' ἀλκαίου δορός κτᾶσθε»

Α΄ ΣΤΡΟΦΗ

ΤΟ ΑΗΔΟΝΙ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΜΦΟΡΕΣ ΤΩΝ ΤΡΩΩΝ

- *Τι ζητάει ο Χορός από το αηδόνη;*
- *Πού οφείλονται οι συμφορές των Τρώων;*

ΧΟΡΟΣ

1220 Εσύ που μέσα στα πυκνά
σύδεντρα ζεις και πέτεσαι,
αηδόνα¹,
εσένα κράζω γλυκοκέλαδο πουλί
με τη λυπητερή λαλιά·

ΤΟΝ ΚΟΚΚΙΝΟ ΦΟΥΣΚΩΝΟΝΤΑΣ

ΛΑΙΜΟ ΣΟΥ

1225 βοήθα να μοιρολογήσω
τα πάθη της Ελένης· κλάψε
τον πόνο και τα δάκρυα
των γυναικών της Τροίας
γι' αυτούς που θέρισε

ΚΟΝΤΑΡΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟ,

1230 όταν το πέλαγο

ΑΡΜΕΝΙΖΟΝΤΑΣ

με το βαρβαρικό σκαρί του
ο Πάρης, του χαμού ο γαμπρός²,
ήρθε με συνοδείά την Κύπριδα
στους Πριαμίδες έρνοντας

1235 γάμο συφοριασμένο

ΑΠΟ ΤΗ ΣΠΑΡΤΗ,

ΕΣΕΝΑ, ΕΛΕΝΗ, ΕΣΕΝΑ.³

Α΄ ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΗ

Ο ΘΡΗΝΟΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΝΙΚΗΤΕΣ

► Ποιες συμφορές των Αχαιών φέρνει στο νου του ο Χορός με το θρήνο του;

ΧΟΡΟΣ

Με πετροβόλημα και με κοντάρι
πλήθος χαθήκαν οι Αχαιοί
και κατοικούν στον άραχλο

Άδη τώρα·

1240 οι δύστυχες γυναίκες τους

πενθώντας

έκοψαν τα μαλλιά· απομείναν
έρμα τα σπίτια, δίχως άντρες·

κι αυτός⁴ που πάτησε μονάχος
τη θαλασσόζωστη Εύβοια, λαμπρές

1245 φωτιές ανάβοντας

στου Καφηρέα τα βράχια,

ναύτες πολλούς ξολόθρεψε, καθώς
τις δολερές ζυγώναν λάμπεις
του γιαλού.

Άνεμοι θυμωμένοι
το Μενέλαο διώξαν
αλάργα από τον κάβο του Μαλέα,
1250 όταν γυρνούσε στην πατρίδα
φέρνοντας
τ' ομοίωμα της Ήρας, του πολέμου
βραβείο ή κάλλιο την αιτία
να σφάζονται για χρόνια οι Δαναοί.

ΣΧΟΛΙΑ

1. Σύμφωνα με το μύθο, η αηδόνα ήταν γυναίκα που μεταμορφώθηκε σε πουλί και θρηνεί το νεκρό γιο της, Ίτυ. Το αηδόνι, με την παθητική και μελωδική του φωνή, συνδέεται με θρήνους. Παρόμοιες επικλήσεις αποτελούσαν συνηθισμένο ποιητικό μοτίβο κατά την

αρχαιότητα. Και η Ελένη στην Πάροδο (196 κ.εξ.) παρακάλεσε τις Σειρήνες να ενώσουν το τραγούδι τους με τους δικούς της θρήνους. Πρόκειται επομένως για μοτίβο που συναντιέται συχνά και στη νεότερη λογοτεχνία.

2. Στο πρωτότυπο **αἰνόγαμος** (< αἶνός= ολέθριος). Σε άλλες μεταφράσεις αποδίδεται ως εξής: «ο έρμος εραστής» (Σταύρου), «γαμπρός θλιβερός» (Χατζηανέστης), «ο κακότυχος στο γάμο του» (Παττίχης), «με το ερωτικό του πάθος το λάβρο» (Δημητριάδης), «ο ξεπλανευτής» (Σφυρόερας), «ο πικρόγαμος» (Τοπούζης).

3. Χαρακτηριστικό των χορικών του Ευριπίδη είναι η αποστροφή σε ένα από τα πρόσωπα του δράματος, ακόμα κι αν αυτό δε βρίσκεται

στη σκηνή (η Ελένη βρίσκεται στο ανάκτορο).

4. Πρόκειται για το Ναύπλιο και την παγίδα που έστησε στους Έλληνες. Βλέπε σχόλιο 3, σελ. 10/64.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

Κι ενώ οι υποκριτές αποσύρονται, οι γυναίκες του Χορού απλώνονται στην ορχήστρα.

■ Ο Χορός, όπως ήδη έχουμε δει, αποτελεί μια απρόσωπη ομάδα, ένα σύνολο δηλαδή με κοινά χαρακτηριστικά.

• Ας παρατηρήσουμε την παρακάτω φωτογραφία από μια σύγχρονη παράσταση της Ελένης και ας σκεφτούμε πώς οι συντελεστές της παράστασης προσπαθούν να αποδώσουν αυτό το στοιχείο.

**Χορός της Ελένης
(Αμφιθέατρο, 1999,
σκην. Σ. Ευαγγελάτος)**

- Ας συγκρίνουμε την παρουσία του Χορού στη φωτογραφία που ήδη παρατηρήσαμε και στην παρακάτω αγγειογραφία.

**Αττική μελανόμορφη
κύλικα του 6ου αι.
π.Χ. με παράσταση
τραγικού Χορού**

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

- Το στάσιμο* αποτελεί ένα από τα εξωτερικά και τυπικά στοιχεία της τραγωδίας (κατά ποσόν μέρος).

Πρόκειται για τραγούδια, ωδές, που τραγουδά ο Χορός στην ορχήστρα και συνθέτουν το λυρικό στοιχείο της τραγωδίας. Γράφονταν σε λυρικά μέτρα, διαφορετικά από ό,τι τα επικά-διαλογικά μέρη, και στη δωρική διάλεκτο από σεβασμό στην παράδοση του διθυράμβου.

- Ας εντοπίσουμε στο μεταφρασμένο κείμενο τα στοιχεία εκείνα, που επιβεβαιώνουν ότι πρόκειται για λυρικό και όχι επικό-διαλογικό μέρος του δράματος.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 1

ΤΟ ΑΗΔΟΝΙ ΚΑΙ Ο ΘΡΗΝΟΣ

Τ' αηδόνια της Ανατολής
και τα πουλιά της Δύσης
κλαίγουν αργά, κλαίγουν ταχιά,
κλαίγουν το μεσημέρι,

**κλαίγουν την Αντριανόπολη
την πολुकρουσεμένη, [...]**

**Δημοτικό τραγούδι, *Το κροσσός της
Αντριανόπολης* (απόσπασμα)
(Από το Ν. Γ. Πολίτη, *Δημοτικά
τραγούδια, Παράδοση*)**

**«Τ' αηδόνια δε σ' αφήνουνε να
κοιμηθείς στις Πλάτρες.»**

**Αηδόνι ντροπαλό, μες στον
ανασασμό των φύλλων,
συ που δωρίζεις τη μουσική δροσιά
του δάσους
στα χωρισμένα σώματα και στις
ψυχές
αυτών που ξέρουν πως δε θα
γυρίσουν.**

**Γ. Σεφέρης, «Ελένη» (απόσπασμα)
(Από το Γ. Σεφέρης, *Ποιήματα,
Ίκαρος*)**

Β΄ ΣΤΡΟΦΗ

ΟΙ ΣΚΟΤΕΙΝΟΙ ΘΕΟΙ

- ▶ Ποιες σκέψεις διατυπώνει ο Χορός για τους θεούς και τις παρεμβάσεις τους;
- ▶ Σε ποια δεινά της Ελένης αναφέρεται ο Χορός;

ΧΟΡΟΣ

Τι 'ναι θεός, τι μη θεός,
1255 και τι 'ναι ανάμεσά τους⁵;
Ποιος θα το πει θνητός πως το 'βρε,
καιρό πολύ εξετάζοντας τα πάντα,
μια και το βλέπει, εδώ κι εκεί
των θεών οι γνώμες να πηδούν
1260 και πάλι στο ενάντιο
να γυρνάνε
ανέλπιστα κι αλόγιαστα;⁶
Ελένη, είσαι του Δία θυγατέρα⁷
σαν άσπρος κύκνος ο γονιός σου

στον κόρφο σ' έσπειρε της Λήδας.

1265 Ύστερα σ' όλη την Ελλάδα

σε είπαν

άδικη, άπιστη, άθρη, προδότρα·
μες στους ανθρώπους δεν υπάρχει
τίποτα σίγουρο· στων θεών μόνο
τα λόγια βρήκα την αλήθεια.⁸

B ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΗ

ΤΟ ΠΑΡΑΛΟΓΟ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

► *Ποιους θεωρεί «άμυαλους»
ο Χορός και γιατί;*

► *Τι αντιπροτείνει;*

ΧΟΡΟΣ

1270 Ανέμυαλοι όσοι αποζητούν

τη δόξα

με λόγχεσ και με δυνατά
στον πόλεμο κοντάρια,
λογιάζοντας αστόχαστα πως έτσι

θα πάψουν των θνητών

τις συμφορές·

1275 γιατί, αν το δίκιο σου ζητάς
με το αίμα,

η αμάχη δε θα λείψει

από τον κόσμο·

γι' αυτήν οι Πριαμίδες πήγαν
κάτω στη γης, ενώ μπορούσαν
μονάχα με τα λόγια, Ελένη,

1280 τέλος να δώσουνε

στην έχθρα.

Τώρα στον Άδη 'ναι βαθιά χωμένοι,
τα κάστρα τους φωτιά

τα 'χει σαρώσει

σαν κεραυνός του Δία κι εσύ
πέρασες βάσανα και βάσανα

1285 που αβάσταχτους

σηκώσαν θρήνους.

5. ανάμεσά τους: σύμφωνα με μια ερμηνεία, πρόκειται για τους «δαίμονες», οι οποίοι ήταν μεσολαβητές μεταξύ θεών και ανθρώπων και για το λόγο αυτό κατοικούσαν μεταξύ γης και ουρανού. Σύμφωνα με μια άλλη ερμηνεία, ο Χορός αναφέρεται σε αυτούς οι οποίοι έχουν και θεϊκή και ανθρώπινη υπόσταση (ημίθεοι, ήρωες...), κατηγορία στην οποία ανήκει και η Ελένη.

6. Σύμφωνα με μια άλλη εκδοχή, το νόημα των στίχων 1254-1261 είναι: *Τι είναι θεός, τι μη θεός και τι το ανάμεσά τους; Ποιος άνθρωπος θα μπορούσε να ισχυριστεί ότι το βρήκε; (Κανείς). Πιο μακριά στη γνώση των θεών έφτασε εκείνος που βλέπει ότι οι αποφάσεις τους πηγαίνουν μια εδώ και μια*

στην αντίθετη κατεύθυνση, ανέλπιστα και απροσδόκητα. Τα λόγια αυτά θα συμφωνούσαν και με τη ρήση του Αγγελιαφόρου στους στίχους 786 κ.ε. Δυσκολονόητος ο θεός...

7. Από τη γενική διαπίστωση ο Χορός περνάει στο παράδειγμα, την περίπτωση της Ελένης, που επιβεβαιώνει αυτήν τη διαπίστωση (όπως και ο Αγγελιαφόρος στις ρήσεις του).

8. *στων θεών μόνο τα λόγια βρήκα την αλήθεια:* και αυτοί οι στίχοι προβληματίζουν τους μελετητές, καθώς η απόλυτη βεβαιότητα δύσκολα συμβιβάζεται με το σκεπτικισμό που αποπνέουν οι προηγούμενοι στίχοι· γι' αυτό υποστηρίχθηκε ότι στο σημείο αυτό ο Ευριπίδης προσπαθεί να αποφύγει την κατηγορία για

ασέβεια. Άλλοι μελετητές, βασιζόμενοι στο γεγονός ότι οι στίχοι παραδόθηκαν φθαρμένοι, διορθώνουν το κείμενο και το ερμηνεύουν ως εξής: *δεν ξέρω τι να πω· ακατανόητο είναι πώς δρουν οι θεοί.*

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

Το Στάσιμο φαίνεται να μη συνδέεται άμεσα με το συναισθηματικό κλίμα που δημιούργησαν στο προηγούμενο Επεισόδιο η αναγνώριση των δύο συζύγων και η κατάστροφη του σχεδίου απόδρασης. Ενώ δηλαδή το σχέδιο Ελένης-Μενέλαου εξελίσσεται, ο Χορός θρηνεί και στοχάζεται. Κάποια από τα θέματα που θα μπορούσαμε να συζητήσουμε στο Χορικό αυτό είναι:

■ **Η θέση του Στασίμου στο έργο:**
η νοηματική του συνάφεια με όσα προηγήθηκαν·
η συμβολή του στην εξέλιξη της δράσης.

■ **Ο ρόλος και η φύση των θεών:**
Ο Χορός στη β' στροφή επαναφέρει κι επεκτείνει τον προβληματισμό του Αγγελιαφόρου σχετικά με τους θεούς. Ο Ευριπίδης μέσω του Χορού φιλοσοφεί και πάλι «από σκηνής». Για τους στίχους αυτούς, έχουν προταθεί διάφορες ερμηνείες, από τις οποίες οι κυριότερες είναι:

- αμφισβητείται η ύπαρξη θεών·
- αμφισβητείται το αλάθητο της θεϊκής δράσης·
- αμφισβητείται η ικανότητα του ανθρώπου να συλλάβει την ουσία του θεού·

– επισημαίνεται το απρόβλεπτο της επέμβασης των θεών.

Ποιες ερμηνείες σάς φαίνονται βάσιμες λαμβάνοντας υπόψη:

– την επίδραση που άσκησαν οι Σοφιστές στον Ευριπίδη·

– τα ιστορικά γεγονότα της εποχής και τη δυσοίωνα για την Αθήνα προοπτική ως προς την έκβαση του πολέμου.

■ **Ο πόλεμος:** Πολλές αναφορές έγιναν ως τώρα στον πόλεμο.

• Ας θυμηθούμε μερικές.

(Μπορούμε να αντλήσουμε υλικό από την αποδελτίωση τη σχετική με το θέμα αυτό).

• Εδώ είναι ο Χορός που εκφράζει το αντιπολεμικό μήνυμα. Ας παρακολουθήσουμε τις σκέψεις του. Προσθέτουν κάτι παραπάνω σε όσα έχουν αναφερθεί μέχρι τώρα

στο έργο για το θέμα αυτό;

■ **Ας δούμε συνολικά το Στάσιμο:**
θεοί, πόλεμος... σκέψεις του Χορού,
ενός συνόλου δηλαδή που
εκφράζει δημόσια την αμφισβήτησή
του. Θα μπορούσε να συσχετισθεί
η δημόσια αυτή έκφραση με το
πολίτευμα που επικρατούσε;

***Χορός (Ευριπίδης,
Τρωάδες, Εθνικό
θέατρο, 1983,
σκην. Σ. Ντουφεξής,
κίνηση Ν. Ζούκα)***

***Από την κινηματογραφική
ταινία Τρωάδες
(σκην. Μ. Κακογιάννης)***

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 2

ΜΙΑ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΑΝΤΙΠΟΛΕΜΙΚΗ ΚΡΑΥΓΗ

Δευτέρα 29 Ιουνίου 1992:

Δεν μπορώ πια τους βομβαρδισμούς! Και τις οβίδες που πέφτουν! Και τους νεκρούς! Και την απελπισία! Και την πείνα! Και τη δυστυχία! Και το φόβο! Η ζωή μου δεν είναι όλα αυτά [...]

Δευτέρα 15 Μαρτίου 1993:

[...] Δεν υπάρχουν πια παιδικές φωνές, ούτε παιχνίδια. Τα παιδιά δε μοιάζουν πια με παιδιά. Τους πήραν την παιδική τους ηλικία και χωρίς παιδική ηλικία δεν υπάρχουν παιδιά [...]

Από το ημερολόγιο της Ζλάτα Φιλίποβιτς, ενός κοριτσιού 11 χρόνων από το Σεράγεβο, που δημοσιεύτηκε στον ημερήσιο Τύπο (Νέα Ελληνικά, ΤΕΕ, 1ος κύκλος, Α΄ Τάξη, ΟΕΔΒ, 2004)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Αν είχε σωθεί μόνο αυτό το απόσπασμα από το έργο, ποια στοιχεία θα μας επέτρεπαν να καταλάβουμε ότι πρόκειται για στάσιμο; Ποια στοιχεία περιεχομένου θα μας βοηθούσαν να υποθέσουμε ότι πρόκειται για απόσπασμα από έργο του Ευριπίδη;**
- 2. Να διακρίνετε την α΄αντιστροφή σε μικρότερες ενότητες. Ποιον πλαγιότιτλο θα δίνετε σε καθεμιά από αυτές;**

3. «Θέλησαν να κάνουν τα συγγράμματά του [του Πρωταγόρα] στάχτη, γιατί έγραψε πως ούτε ξέρει ούτε μπορεί να διακρίνει ποιοι και ποιας λογής είναι οι θεοί, λόγια διατυπωμένα με κάθε προσοχή, που όμως δεν του βγήκαν σε καλό» (Σέξτος Εμπειρικός, *Προς Μαθηματικούς*, 9, 56, μτφρ. Ν. Σκουτερόπουλος, στο *Η Αρχαία Σοφιστική, Γνώση*).

Ποιες ομοιότητες βρίσκετε ανάμεσα στις αντιλήψεις αυτές του Πρωταγόρα και τον προβληματισμό που εκφράζεται στη β' στροφή;

4. Ο Χορός στην αρχαία τραγωδία είναι δυνατόν να:

- προωθεί τη δράση όπως και οι υποκριτές·
- εξυπηρετεί πρακτικές ανάγκες (π.χ. αλλαγή κοστουμιών, κάλυψη ενός χρονικού κενού)·

- εκφράζει τις απόψεις του μέσου θεατή ή του ποιητή·
- δημιουργεί ένα είδος μουσικού διαλείμματος που ξεκουράζει το θεατή·
- με τους στοχασμούς του δίνει ένα βαθύτερο νόημα σε όσα συμβαίνουν.

Με ποιους από αυτούς τους τρόπους λειτουργεί κατά τη γνώμη σας σε αυτό το Στάσιμο ο Χορός;
5. Ξαναγράφοντας τη β' στροφή. Προσπαθήστε να μεταγράψετε σε πεζό μη λογοτεχνικό λόγο τα λόγια του Χορού. Τι χάνει και τι κερδίζει το κείμενο με μια τέτοια μεταγραφή;

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Όπως είπαμε, ο Χορός αποτελεί μια ομάδα και συμπεριφέρεται σαν να είναι ένα πρόσωπο. Επιλέξτε μια

μικρή ενότητα του Στασίμου
(π.χ. μια στροφή ή μια αντιστροφή)
και στη συνέχεια, δουλεύοντας σε
ομάδες, αναζητήστε και δοκιμάστε
τρόπους εκφοράς του λόγου που
να προβάλλουν αυτό το
χαρακτηριστικό του Χορού.

ΕΡΓΑΣΙΑ

Πολλά από τα χορικά του Ευριπίδη,
όπως η β' αντιστροφή στο
συγκεκριμένο Στάσιμο, είναι
αντιπολεμικές κραυγές.
Αξιοποιώντας στοιχεία από αυτά
(π.χ. χορικά από *Τρωάδες*,
Φοίνισσες, *Ικέτιδες*), προσπαθήστε
να δημιουργήσετε μια εφημερίδα
τοίχου για την τάξη σας με αντιπο-
λεμικό περιεχόμενο. Μπορείτε, για
παράδειγμα, να κάνετε μια
σύνθεση, που να περιλαμβάνει

φράσεις ή αποσπάσματα από τα χορικά του Ευριπίδη, αποσπάσματα από μεταγενέστερα και σύγχρονα κείμενα που ανθολογούνται στα *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, μαρτυρίες, άρθρα από τον ημερήσιο και περιοδικό τύπο, φωτογραφίες, εικόνες από έργα τέχνης, στίχους από τραγούδια ελληνικά και ξένα κ.ά.

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΑΠΟΔΕΛΤΙΩΣΗ

Οι γυναίκες του Χορού εκφράζουν τον προβληματισμό τους για τους θεούς και την τύχη, προβληματισμοί που έχουν διατυπωθεί και σε άλλα σημεία της *Ελένης*. Ήρθε λοιπόν η ώρα να αρχίσετε να αξιοποιείτε το υλικό που συγκεντρώσατε μέχρι τώρα. Αφού ταξινομήσετε τα δελτία σας,

παρουσιάστε τα αποτελέσματα της έρευνάς σας για τα θέματα:

- Η φύση και η δράση των θεών στον κόσμο του Ευριπίδη.**
- Τα απρόοπτα περιστατικά και ο ρόλος της τύχης στην *Ελένη* του Ευριπίδη.**

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

**σελ. 65(ΕΙΚ.1) (ΕΙΚ.1) Αρχείο
Θεάτρου Νότου**

**σελ. 67 (ΕΙΚ.1)) Από το
πρόγραμμα της
παράστασης
Σοφοκλής, *Ηλέκτρα*,
Εθνικό Θέατρο, 1996**

**(ΕΙΚ.2) Από το
πρόγραμμα της
παράστασης
Ευριπίδης, *Ιφιγένεια εν
Ταύροις*,
Θεσσαλικό Θέατρο, 1990**

**σελ. 69 (ΕΙΚ.1) Από το πρόγραμμα
του Εθνικού Θεάτρου,
Επιδαύρια 1977.**

**(ΕΙΚ.2) Αρχείο Αμφιθεάτρου
(ΕΙΚ.3 *Ιστορία του Ελληνικού***

**Έθνους, τομ.ΙΒ΄, Εκδοτική
Αθηνών.**

σελ. 71 (ΕΙΚ.1) Αρχείο Κ.Θ.Β.Ε.

(ΕΙΚ.2) Αρχείο Κ.Θ.Β.Ε.

(ΕΙΚ.3) Αρχείο Καλλιτέχνη.

σελ. 73 (ΕΙΚ.1) Αρχείο Κ.Θ.Β.Ε.

(ΕΙΚ.2) Κώστας

Γεωργουσόπουλος, Ομάδα

Θεατρολόγων, Σάββας Γώγος,

Επίδαυρος, Το Αρχαίο

Θέατρο, Οι Παραστάσεις,

Μίλητος.

σελ. 75 (ΕΙΚ.1) Πολ Κάρτλετζ,

Εικονογραφημένη Ιστορία της

Αρχαίας Ελλάδας του

Κέμπριτζ, μτφρ. Β. Κυριαζή,

Ι. Ζαχαρόπουλος

(ΕΙΚ.2) Κώστας

Γεωργουσόπουλος, Ομάδα

Θεατρολόγων, Σάββας Γώγος,

Επίδαυρος, Το Αρχαίο

**Θέατρο, Οι Παραστάσεις,
Μίλητος.**

**σελ. 77 (ΕΙΚ.1) Αρχείο Θεάτρου
Νότου**

(ΕΙΚ.2) Κώστας

**Γεωργουσόπουλος, Ομάδα
Θεατρολόγων, Σάββας Γώγος,
Επίδαυρος, Το Αρχαίο**

Θέατρο, Οι Παραστάσεις,

**σελ. 79 (ΕΙΚ.1) Αρχείο Θεάτρου
Νότου**

(ΕΙΚ.2) Κώστας

**Γεωργουσόπουλος, Ομάδα
Θεατρολόγων, Σάββας Γώγος,
Επίδαυρος, Το Αρχαίο**

**Θέατρο, Οι Παραστάσεις,
Μίλητος.**

(ΕΙΚ.2) Αρχείο Κ.Θ.Β.Ε.

**(ΕΙΚ.4) Αρχείο Εταιρείας
Θεάτρου**

- σελ. 81 (ΕΙΚ.1) Αρχείο Θεάτρου
Νότου
(ΕΙΚ.2) *Επίδαυρος, 40 χρόνια
Φεστιβάλ, Δημοτική
επιχείρηση Πολιτιστικής
ανάπτυξης, Δήμου
Ασκληπιείου –Νέα Σύνορα–
Α. Α. Λιβάνη*
- σελ. 83 (ΕΙΚ.1) Μάνος Στεφανίδης,
*Ελληνομουσείον: Έξι αιώνες
ελληνικής ζωγραφικής,
Μίλητος.*
(ΕΙΚ.2) Από το πρόγραμμα της
παράστασης *Οδυσσεβάχ* της
Ξ. Καλογεροπούλου,
εκδ. Ιθάκη.
- σελ. 86 (ΕΙΚ.1 & 2) Κώστας
Γεωργουσόπουλος, Ομάδα
Θεατρολόγων, Σάββας Γώγος,
*Επίδαυρος, Το Αρχαίο
Θέατρο, Οι Παραστάσεις,
Μίλητος.*

**(ΕΙΚ.3,4 & 5) Αφίσες
παραστάσεων.**

σελ. 87

**σελ. 87 (ΕΙΚ.) «Επτά ημέρες»,
Η Καθημερινή της Κυριακής,
13/7/2003.**

**σελ. 89 (ΕΙΚ.1) Αρχείο Αμφιθεάτρου
(ΕΙΚ.2) *Ιστορία του Ελληνικού
Έθνους*, τομ.Γ2, Εκδοτική
Αθηνών.**

**σελ. 91 (ΕΙΚ.1) Κώστας
Γεωργουσόπουλος, Ομάδα
Θεατρολόγων, Σάββας Γώγος,
*Επίδαυρος, Το Αρχαίο
Θέατρο, Οι Παραστάσεις,*
Μίλητος.**

**(ΕΙΚ.2) Μιχάλης Κακογιάννης,
*Τριλογία Ιανός***

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Επιπάροδος– Β΄ Επεισόδιο στ. 841-1219 (συνέχεια από τον προηγούμενο τόμο)	7
Α΄ Στάσιμο στ.1220-1285	120

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.